

Сільське господарство
в умовах СОТ і ЄС

Київ – 2005

Інститут Сільського Розвитку

Автор: Осташко Тамара Олексіївна, доктор економічних наук

Осташко Т.О. Сільське господарство в умовах СОТ і ЄС.-
К.: Інститут сільського розвитку, 2005. – 70с.

Це видання подає у доступній формі інформацію щодо регулювання сільськогосподарського виробництва і торгівлі в умовах СОТ та Спільної аграрної політики ЄС. У ньому на основі повного і неупередженого аналізу переваг і ризиків, які очікують сільське господарство і сільське населення України після вступу до СОТ, доведено необхідність вступу України до цієї організації.

У брошурі даються відповіді на запитання щодо Спільної аграрної політики ЄС, адже ЄС вже наблизилася до кордонів України. Україна вже оголосила про свої євроінтеграційні наміри.

Брошура написана у формі запитань і відповідей, призначена для селян, які цікавляться змінами в українському селі під впливом СОТ і ЄС.

Відповідальні за випуск: Світлана Прокопенко, Вадим Шарко.

Щира подяка за допомогу у підготовці видання: Тетяні Варченко, Наталці Мартиненко, Олександрі Цепку, Надії Тимошенко, Богдані Слободзян.

При передруці посилання на Інститут сільського розвитку обов'язкове.

Для безкоштовного розповсюдження
© **Інститут сільського розвитку, 2005**

ЗМІСТ

СЕЛЯНАМ ПРО СОТ: ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ	4
ЧОМУ ПОСТАЛА НЕОБХІДНІСТЬ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО СОТ?	4
ЗАГАЛЬНІ ПОНЯТТЯ Й ІСТОРІЯ СОТ	7
ПРОЦЕС ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО СОТ	11
ЗАГАЛЬНІ ПЕРЕВАГИ І РИЗИКИ ВІД ЧЛЕНСТВА У СОТ: ДОСВІД ІНШИХ КРАЇН	14
УГОДА ПРО СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО	21
ОЧІКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ	
ТА УПРАВЛІНЦІВ ВІД ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО СОТ	29
ПЕРЕВАГИ І РИЗИКИ ВІД ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО СОТ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	
І СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: АНАЛІТИЧНІ ОЦІНКИ	37
СЕЛЯНАМ ПРО ЄС: ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ	43
ЩО ОЧІКУЮТЬ УКРАЇНСЬКІ СЕЛЯНИ ВІД ЄС?	43
ЩО ЯВЛЯЄ СОБОЮ СПІЛЬНА АГРАРНА ПОЛІТИКА ЄС (САП)?	46
ЩО ДАЄ САП ВИРОБНИКАМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	
ТА ВСІМ СЕЛЯНАМ	55
ЯК САП ВПЛИНУЛА НА СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО НОВИХ ЧЛЕНІВ ЄС?	62
ЯКІ НАСЛІДКИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ МОЖНА	
ПЕРЕДБАЧИТИ ПІСЛЯ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС?	66

СЕЛЯНАМ ПРО СОТ: ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ

ЧОМУ ПОСТАЛА НЕОБХІДНІСТЬ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО СОТ?

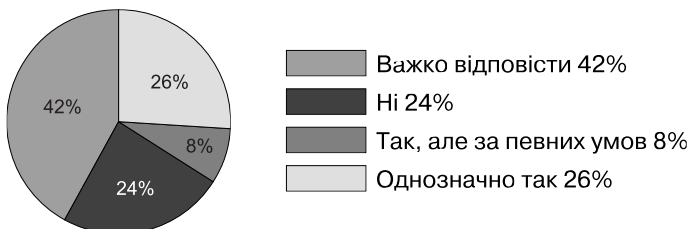
Чим викликаний інтерес громадськості щодо вступу України до СОТ?

Питання вступу до Світової організації торгівлі (СОТ) почали хвилювати політиків, ділових людей і громадськість України не так давно. Хоча Україна й подала заяву на вступ до СОТ ще у листопаді 1993 року, інтерес до дослідження економічних і соціальних наслідків цього кроку для України виник нещодавно. Такий інтерес був викликаний, з одного боку, тим, що переговорний процес прискорився, а вступ до СОТ набув реальної перспективи. З іншого боку, економічні і соціальні наслідки вступу України до СОТ не були належним чином досліджені.

Зауважимо, що у частини населення, особливо сільського, існують стійкі негативні очікування від вступу України до СОТ, що сформувалися в результаті політичних баталій у Верховній Раді України з приводу долі аграрного сектору в умовах СОТ. Найбільші дискусії в політичних та ділових колах у зв'язку із намірами України вступити до СОТ розгортаються саме навколо сільського господарства.

Як ставляться селяни до вступу України у СОТ?

Розподіл відповідей респондентів на запитання: "На Вашу думку, чи варто Україні вступати до СОТ?", % респондентів

За даними соціологічного дослідження, проведеного серед дорослого сільського населення України у серпні 2005 року¹, майже чверть селян не підтримують вступ України до СОТ.

¹ Дослідження було проведене на замовлення Інституту сільського розвитку в усіх областях України.

Результати дослідження показали, що значна частка селян (42%) не визначили своє ставлення до вступу України у СОТ. Це пояснюється низьким рівнем їхньої поінформованості.

За результатами дослідження, 38% селян нічого не чули про СОТ, а 24% – лише знають про існування такої організації. Це ще раз доводить необхідність розповсюдження інформації щодо СОТ, зокрема, у друкованих виданнях.

Чому існують негативні очікування від вступу України до СОТ?

По-перше, головною причиною негативних очікувань є попередній сумний досвід торгівельної лібералізації на початку перехідного періоду в Україні. Населення пам'ятає ситуацію, коли внаслідок лібералізації зовнішньої торгівлі внутрішній ринок України був відкритим для відносно дешевих неякісних імпортованих товарів, в той час, коли власне виробництво занепало і працівники втратили робочі місця. Уряду знадобилося декілька років, щоб перейти до політики захисту внутрішнього ринку. Зараз, за офіційними даними, на внутрішньому агропродовольчому ринку 95% складає продукція національного виробника.

По-друге, лібералізація світової торгівлі, яку здійснює СОТ, є проявом більш широкого процесу глобалізації, а ставлення до глобалізації у суспільстві далеко не завжди позитивне.

СОТ – складова економічної глобалізації. Що таке глобалізація?

В останнє десятиріччя ХХ і на початку ХХІ сторіччя "глобалізація" стала найбільш модним еволюційним напрямом розвитку сучасного світу. Існує навіть соціологічна концепція, згідно з якою мова йде про людство, яке швидко стає одним цілим.

У світі вже не залишилося ілюзій, що глобалізація попри позитивних наслідків несе за собою розрив між багатими найрозвинутішими країнами, що вже перейшли на стадію постіндустріально-інформаційного розвитку, та рештою людства, яке зазнає експлуатації (головним чином через нееквівалентний обмін) з боку світових лідерів й усе більше від них відстає. Саме у цьому полягає основне протиріччя глобалізації. Серйозною проблемою є нерівномірність розподілу ефектів від економічної глобалізації.

Цілком зрозуміло, що найбільші конкурентні переваги від усунення торговельних бар'єрів у світовій торгівлі отримують транснаціональні корпорації й підприємці економічно більш розвинених країн. Цим пояснюється прагнення їхніх урядів до максимальної лібералізації міжнародної торгівлі.

Фактично мають місце нерівні можливості доступу до зарубіжних ринків товарів та послуг, хоча формально декларуються рівні можливості. Великі транснаціональні компанії у першу чергу використовують переваги, які надає СОТ, завдяки своєму значно вищому потенціалу на зовнішніх ринках, більшим можливостям інформаційного впливу на споживачів, широкому використанню практики недопущення небажаних учасників на найбільш динамічні ринки. Для цього, до речі, широко використовуються механізми СОТ – різного роду стандарти, технічні правила, санітарні та фітосанітарні норми, антидемпінгові механізми. Звідси витікає очевидний висновок: **країнам, що не є членами СОТ, дуже важко захищати своїх експортерів на зовнішніх ринках.**

Чи варто Україні вступати до СОТ?

Для нашої країни не існує альтернативи приєднанню до СОТ. **Україна вже втратила частину позицій через зволікання зі вступом.** Правила цієї організації не завжди сприятливі для нових членів, особливо, що стосується сільсько-го господарства і особливо для країн, які ще не подолали кризи і депресії своїх агропродовольчих секторів. Для останніх існує ймовірність збільшення і без того значної різниці у рівнях державної підтримки внутрішнього ринку між новими і старими членами СОТ.

Окрім того, є зовнішні чинники, що зумовлюють необхідність якнайшвидшого набуття Україною членства в СОТ. По-перше, в межах СОТ відбувається новий раунд багатосторонніх переговорів, започаткований Міністерською конференцією СОТ у м. Доха (Катар), головною метою якого є створення світової торговельної системи, яка б відповідала інтересам усіх без винятку країн-членів організації. Ці багатосторонні переговори визначатимуть умови світової торгівлі на десятиліття вперед, тому важливо, щоб інтереси України також були враховані.

Іншим ключовим моментом є розширення ЄС, яке розпочалося з 2004 року і буде впливати на обсяги торгівлі України з тими країнами, що набули і набуватимуть членства в ЄС, а також намагання України прискорити процес інтеграції до європейського співтовариства. Вступ до СОТ уможливить лібералізацію режиму торгівлі між Україною та ЄС.

Усе викладене вище доводить, що нині Україна не має ані політичної, ані економічної альтернативи завершенню процесу вступу до СОТ. За умов, коли всі основні торговельні партнери є членами СОТ, Україна може опинитися у торговельно-економічній ізоляції, що призведе до катастрофічних наслідків.

Чи вступили до СОТ інші постсоціалістичні країни?

Станом на серпень 2004 року повноправними учасниками СОТ є 147 держав. Відзначимо, що для всіх країн з перехідною економікою членство у СОТ стало першим кроком інтеграції у світові ринки і приєднання до міжнародної спільноти. Шість колишніх соціалістичних країн підписали угоди ГАТТ до 1994 року: Польща (1967), Румунія (1971), Угорщина (1973), Чехія (1993), Словаччина (1993) та Словенія (1994). Одинадцять інших країн вже приєдналися до СОТ (за порядком вступу) – Болгарія (1996), Монголія (1997), Киргизстан (1998), Латвія (1999), Естонія (1999), Грузія (2000), Албанія (2000), Хорватія (2000), Литва (2001), Молдова (2001), Вірменія (2003). Продовжують вести переговори щодо вступу Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Узбекистан, Росія, Україна.

Отже, ще один аргумент на користь вступу України до СОТ – запобігання торговельно-економічній ізоляції України від держав Центральної та Західної Європи, Східної Європи та Балтії.

ЗАГАЛЬНІ ПОНЯТТЯ Й ІСТОРІЯ СОТ

Світова організація торгівлі (СОТ) розпочала свою діяльність 1 січня 1995 року. Головним завданням цієї впливової міжнародної економічної організації є лібералізація світової торгівлі. Із правової точки зору система СОТ – це своєрідний багатосторонній контракт (пакет угод), **норми і правила якого**

регулюють приблизно 97% усієї світової торгівлі товарами й послугами. СОТ стала спадкоємицею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), яка була чинною з 1947 року.

Чим відрізняється СОТ від ГАТТ?

СОТ покликана регулювати торговельно-політичні відносини учасників Організації на підставі пакета Угод Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів (1986-1994 роки). Ці документи є правовим підґрунтям сучасної міжнародної торгівлі.

СОТ багато в чому функціонує подібно до ГАТТ, але водночас контролює ширший спектр торговельних угод (включно із торгівлею послугами і питаннями торговельних аспектів прав інтелектуальної власності) і має значно більші повноваження завдяки вдосконаленим процедурам прийняття рішень і виконання їх членами організації. Невід'ємною складовою СОТ є унікальний механізм врегулювання торговельних спорів.

Хто керує СОТ?

Вищим органом СОТ є Конференція міністрів, що об'єднує представників усіх учасників організації. Сесії конференції відбуваються не рідше, ніж раз у два роки, на них обговорюють і приймають рішення щодо принципових питань. Між сесіями Конференцій міністрів у міру потреби (8-10 разів на рік) з метою розв'язання поточних і процедурних питань скликається Генеральна Рада. Вона складається з представників усіх учасників організації і є виконавчим органом.

Конференція міністрів (або Генеральна рада) призначає Генерального директора СОТ. До вересня 2002 року цю посаду обіймав Супачай Панічпакді, а з травня 2005 року СОТ очолив Паскаль Ламі – колишній комісар з торгівлі Євросоюзу.

Адміністративним органом організації є Секретаріат СОТ у Женеві (Швейцарія), у структурних підрозділах якого працюють 630 осіб. Робочі мови СОТ – англійська, французька та іспанська.

Загальний бюджет СОТ на 2005 рік складає 169 млн. швейцарських франків, що дорівнює приблизно 133 млн. дол. США. Більшу частину свого бюджету СОТ формує за рахунок внесків країн-учасниць.

Який внесок буде платити Україна в бюджет СОТ, коли стане членом цієї організації?

Внесок кожної країни визначається в залежності від її частки у світовій торгівлі. Розрахунки виконуються на основі трьох останніх років. Наприклад, у 2004 році Польща сплатила у бюджет СОТ 886 тис. дол. США, Киргизстан і Грузія – по 20 тис. дол. США, Молдова – 15 тис. дол. США. Порівняно із вигодами, які отримують експортери цих країн, їхні внески не є обтяжливими для державних бюджетів. Щоб хоча б приблизно оцінити майбутні щорічні внески України, можна подивитися на внески країн, що мають приблизно таку ж частку у світовій торгівлі. Наприклад, у 2002 році частка України у світовій торгівлі склала 0,3%, такий само показник мала Чилі, яка сплачує щорічні внески близько 400 тис. дол. США.

Яким є склад секретаріату СОТ? Як представлені там різні країни?

У штаті Секретаріату представлені 60 національностей, серед яких найбільше французів (155 осіб), англійців (80 осіб) та іспанців (41 особа). Нагадаємо, що робочими мовами СОТ є французька, англійська та іспанська. Переважно це економісти, юристи й спеціалісти з міжнародної торгівлі. Решту складають обслуговуючий персонал, фінансисти, спеціалісти з інформаційних технологій, перекладачі. Половину складу Секретаріату складають жінки.

Яким чином приймаються рішення у СОТ?

У СОТ практикується ухвалення рішень на засадах консенсусу, хоча правилами передбачене голосування. Тлумачення положень угод щодо товарів, послуг, прав інтелектуальної власності, звільнення від певних зобов'язань передбачає 3/4 голосів. Виправлення, що не стосуються прав і зобов'язань учасників, а також прийняття нових членів вимагають 2/3 голосів (на практиці, як правило, це консенсус).

- Якими принципами та правилами керується ГАТТ/СОТ?
- торгівля без дискримінації, тобто взаємне надання режиму найбільшого сприяння у торгівлі й взаємне

надання національного режиму товарам і послугам іноземного походження;

- регулювання торгівлі переважно тарифними методами;
- відмова від кількісних та інших обмежень;
- прозорість торговельної політики;
- врегулювання торговельних спорів шляхом консультацій, переговорів тощо.

Деяких пояснень потребують терміни "режим найбільшого сприяння", "національний режим", "тарифні методи регулювання торгівлі", "кількісні обмеження" і "прозорість" торговельної політики.

Що означає "режим найбільшого сприяння"?

Країни-члени ГАТТ/СОР установили, що їхні взаємні торговельні відносини мають здійснюватися відповідно до "режиму найбільшого сприяння": якщо одна країна надає іншій країні будь-яку перевагу в торгівлі товарами, ця перевага має автоматично поширюватися на торгівлю товарами з усіма іншими країнами, стосовно яких діє зазначений режим.

Що означає поняття "принцип національного режиму"?

Принцип національного режиму має виключити дискримінацію іноземних виробників у межах державного регулювання національної економіки. При цьому передбачається, що товарам іноземного походження надаватиметься той самий режим, що й національним стосовно внутрішніх податків та зборів, а також режим національних законів, розпоряджень і правил, що регулюють зовнішню торгівлю.

Що таке "тарифне регулювання зовнішньої торгівлі"?

Тарифне регулювання зовнішньої торгівлі передбачає застосування мита – державного грошового податку, що стягується з товарів, майна і цінностей, які провозяться через кордон країни. Відповідно, при ввезенні товару в країну стягується ввізне мито (імпортне мито), а при вивезенні вивізне мито (експортне мито), а якщо товари перетинають національну територію транзитом – транзитне мито.

Мита об'єднуються у митному тарифі, що являє собою встановлений на законодавчому рівні звід митних ставок за-

---

лежно від виду товару, що пропускається через кордон в обох напрямках. У термінології СОТ часто зустрічається термін "мито у адвалерному начисленні". Це означає, що мито стягується у відсотках до митної вартості товару.

Країни-члени СОТ вирішили сприяти розвитку міжнародної торгівлі шляхом взаємного зниження мита і намагань не підвищувати його надалі. Умова про заборону підвищення мита в односторонньому порядку вилилася у принцип "пов'язаності".

Що означає поняття "кількісні обмеження"?

Кількісні обмеження у зовнішній торгівлі – це обмеження у вигляді встановлення граничних обсягів експорту або імпорту товарів: квоти, ліцензії тощо. Кількісні обмеження використовуються для захисту власних виробників. Імпортна квота – це кількісний показник, що розраховується як відношення обсягу імпорту у натуральному або у грошовому виразі за даний період до обсягу внутрішнього споживання в країні. Для товарів, на які встановлені квоти, імпортери повинні отримати в урядових установах ліцензії на ввезення. Квоти, зокрема, використовуються в Україні для кількісного обмеження ввезення цукру-сирцю з тростини.

Що означає "прозорість торговельної політики"?

Країни домовилися забезпечити гласність у регулюванні зовнішньої торгівлі. Це означає, що всі відповідні національні заходи мають здійснюватися на підставі законів, постанов, розпоряджень, що публікуються, і до них слід забезпечити відкритий доступ усім урядам і безпосереднім учасникам зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, як витікає з основних принципів СОТ, головним напрямом діяльності СОТ є *лібералізація міжнародної торгівлі*.

ПРОЦЕС ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО СОТ

Як відбувається і як довго триває процес приєднання країн до СОТ?

Процедура приєднання до Світової організації торгівлі була вироблена впродовж півстолітнього існування ГАТТ/СОТ. Вона багатопланова і складається з кількох етапів. Як показує досвід

країн-здобувачів, цей процес у середньому триває 5-7 років. Нагадаємо, що Україна подала заявку на вступ до СОТ у 1993 році, отже процес приєднання до СОТ затягнувся для нашої країни більш ніж на десять років.

На першому етапі в межах спеціальних Робочих груп на багатосторонньому рівні відбувається детальний розгляд економічного механізму й торговельно-політичного режиму країни, що приєднується, на предмет відповідності нормам і правилам СОТ. Після цього розпочинаються консультації й переговори стосовно умов членства країни-здобувача в цій організації. Консультації й переговори, як правило, відбуваються на двосторонньому рівні з усіма зацікавленими країнами – членами Робочих груп.

Якими є умови вступу до СОТ?

Вступаючи до СОТ, країна бере на себе зобов'язання, не вимагаючи взаємності, зі зниження митних тарифів. Це є її внеском у процес торговельної лібералізації.

Вважається, що процес вступу до СОТ значною мірою визначається неписаними правилами, що беруть витоки з попередніх прецедентів. Такі неписані правила стосуються, зокрема, і статусу країн-кандидатів. Загалом, СОТ не має визначення "розвинутих" країн і "тих, що розвиваються". Статус членів визначається тим, чи застосовуються до них заходи "спеціального і диференційованого режиму". Країна сама може презентувати себе у СОТ як країна, що розвивається, проте інші країни можуть ставити під сумнів це визначення. **Отже, умови вступу до СОТ залежать від обраної стратегії вступу і вміння вести переговори.** Для країн, що розвиваються, значно пом'якшені вимоги СОТ щодо захисту внутрішнього ринку. Якщо розвинені країни беруть на себе зобов'язання протягом 6 років скоротити на 36% середні ставки ввізного мита, то країни, що розвиваються, – на 24% і протягом 10 років.

Однією із головних умов приєднання нових країн до СОТ є приведення їхнього національного законодавства і практики регулювання зовнішньоекономічної діяльності відповідно до положень пакета угод Уругвайського раунду.

Виконання цієї умови означатиме початок поступової заміни практики довільного встановлення і застосування дер-

жавою правил економічної поведінки на практику впровадження і дотримання правил, визнаних на багатосторонній міжнародній основі. Цей крок може стати вирішальним у процесі становлення цивілізованого ринкового господарства в нашій країні, прискорення інтеграції України у світові та європейські економічні та політичні структури.

Про що домовляються країни на засіданнях робочих груп?

Насамперед переговори стосуються "комерційно важливих" поступок, які країна, що приєднується, буде готова надати членам СОТ щодо доступу на її внутрішній ринок товарів і послуг.

У свою чергу, країна, що приєднується, як правило, набуває права, які мають інші члени СОТ, що практично означатиме припинення дискримінації її на зовнішніх ринках.

Які гарантії дотримання досягнутих домовленостей?

У разі протиправних дій з боку будь-якого члена організації, кожна країна зможе звертатися із відповідною скаргою до Органу з врегулювання суперечностей, рішення якого є обов'язковими для безумовного виконання на національному рівні кожним учасником СОТ.

Коли країна остаточно стає членом СОТ?

На завершальному етапі приєднання відбувається ратифікація національним законодавчим органом країни-здобувача всього пакета документів, узгодженого в межах Робочої Групи і затвердженого Генеральною Радою СОТ. Отже, остаточне рішення щодо вступу до СОТ (ратифікації відповідних документів) прийматиме Верховна Рада України. Після цього зазначені зобов'язання стають частиною документів СОТ і національного законодавства, а сама країна-кандидат набуває статус члена СОТ.

На якому етапі приєднання до СОТ знаходиться Україна зараз?

Зараз Україна знаходиться на етапі проведення двох і багатосторонніх переговорів із країнами-членами Робочої групи з приєднання України до СОТ. Саме на цьому етапі представники країн-претендентів піддаються найбільшому тиску з боку

членів СОТ, що намагаються домогтися від них якнайбільших поступок щодо лібералізації ринків.

Коли відбудеться приєднання України до СОТ?

Починаючи з 2001 року, Україна прагне пришвидшити вступ до СОТ. 5 вересня 2001 року Президент України видав Указ "Про додаткові заходи щодо прискорення вступу України до Світової організації торгівлі" №797/2001. Згідно з Указом, процес вступу України до СОТ мав завершитися протягом 2001-2002 років. Проте у визначенні в Указ терміни приєднання до СОТ не відбулося. Пізніше Міністерство економіки та у справах європейської інтеграції України передбачало, що наша держава вже у 2003 році вступить до СОТ, а Президент України поставив завдання вступити до СОТ не пізніше 2004 року. Потім строки вступу до СОТ знову віддалилися за оцінками Міністерства економіки і з питань європейської інтеграції України, вступ України до СОТ мав би відбутися у кінці 2004 року або на початку 2005. Затримці посприяли політичні чинники. Створення ЄЕП передбачало гармонізацію митно-тарифної політики України з іншими країнами Співдружності. Це ще більше віддаляло Україну від вступу до СОТ, адже йшлося про гармонізацію з Росією, Казахстаном, Білоруссю ставок імпортного мита, за якими Україна вже підписала двосторонні Угоди з країнами-членами Робочої групи по вступу до СОТ.

Нарешті новий Президент України поставив завдання вступити до СОТ до кінця 2005 року, проте і цей термін видається учасникам переговорного процесу нереальним.

ЗАГАЛЬНІ ПЕРЕВАГИ І РИЗИКИ ВІД ЧЛЕНСТВА У СОТ: ДОСВІД ІНШИХ КРАЇН

Які загальні переваги отримують країни після вступу до СОТ?

Загальні переваги від членства у СОТ можна підсумувати у такий спосіб:

- створення сприятливіших умов доступу на світові ринки товарів і послуг на засадах передбачуваності й стабільності розвитку торговельних відносин із країнами-членами СОТ;

- доступ до механізму СОТ стосовно врегулювання суперечностей, що забезпечує захист національних інтересів і подолання дискримінації;
- можливість реалізації своїх поточних і стратегічних торговельно-економічних інтересів шляхом ефективної участі у виробленні нових правил міжнародної торгівлі.

Чи зможе Україна реалізувати ці переваги? Від чого це залежить?

Очевидними наслідками приєднання України до СОТ стануть, з одного боку, полегшення доступу іноземних товарів на внутрішній ринок України, а з другого – доступ українських товарів на внутрішні ринки інших країн. Така ситуація створює ризики для національних товаровиробників втратити частину внутрішнього ринку. Як саме буде складатися ситуація на внутрішньому ринку залежить від конкурентоспроможності національних виробників.

Яким чином можна оцінити конкурентоспроможність національних товаровиробників?

Оцінка конкурентоспроможності національної економіки в контексті вступу до СОТ стосується насамперед можливостей національних виробників конкурувати на внутрішньому і зовнішніх ринках із виробниками інших країн, отже, найбільш об'єктивними у цьому аспекті є порівняльні оцінки української економіки у рейтингах міжнародних організацій. Наприклад, найважливішими компонентами рейтингів конкурентоспроможності, що готуються щорічно Світовим економічним форумом (World Economic Forum WEF), є якість підприємницького середовища і конкурентоспроможність фірм.

На жаль, у міжнародних рейтингах Україну традиційно відносять до країн із підвищеною політичною й економічною нестабільністю, несприятливим інвестиційним кліматом і надзвичайно високими ризиками господарської діяльності. У рейтингу конкурентоспроможності WEF Україні за підсумками 2004 року було відведено 69-е місце із 99 країн, в яких проводилося дослідження.

Чи покращуються позиції України у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності?

У 2004 році Україна за рейтингом конкурентоспроможності WEF обійшла Румунію, Болгарію і Сербію, хоча перемістилася в рейтингу вниз із 69-го на 71-ше місце (за рахунок розширення списку країн, в яких проводилося дослідження).

Порівняльні позиції конкурентоспроможності України згідно з оцінками Світового економічного форуму (серед лідерів, країн з перехідною економікою та аутсайдерів)

Досліджувані країни	Рейтинг конкурентоспроможності (місце)				Рейтинг зростання конкурентоспроможності (місце)			
	2001	2002	2003	2004	2001	2002	2003	2004
Фінляндія	1	2	1	2	1	2	1	1
США	2	1	2	1	2	1	2	2
Швеція	6	6	3	4	9	3	3	3
Данія	8	8	4	7	14	4	4	5
Німеччина	4	4	5	3	17	14	13	13
Велика Британія	7	3	6	6	12	11	15	11
Швейцарія	5	5	7	5	15	6	7	8
Естонія	28	30	28	27	29	26	22	20
Латвія	41	45	29	49	47	44	37	44
Словенія	32	27	30	31	31	28	31	33
Чехія	34	34	35	35	37	40	39	40
Угорщина	27	28	38	42	28	29	33	39
Литва	50	40	40	36	43	36	40	36
Словаччина	40	42	43	39	40	49	43	43
Китай	43	38	46	47	39	33	44	46
Польща	42	46	47	57	41	51	45	60
Росія	56	58	65	61	63	64	70	70
Україна	59	69	71	69	69	77	84	86
Румунія	61	67	73	56	56	66	75	63
Болгарія	68	68	74	75	59	62	64	59
Грузія				92				94
Зімбабве	65	70	75	82	75	79	97	99

Джерело інформації: The Global Competitiveness Report 2002 – 2003: <http://www.weforum.org>;
The Global Competitiveness Report 2003-2004: <http://www.weforum.org>

Чи має Україна перспективи зростання рівня конкурентоспроможності економіки?

Згідно з дослідженнями WEF, в Україні й досі відсутні перспективи для зростання рівня конкурентоспроможності. Ця організація розраховує ще один показник-потенціал зростання конкурентоспроможності і публікує рейтинг зростання конкурентоспроможності країн світу. У 2004 році Україні в цьому рейтингу належало 86-те місце серед 102 країн, останнє серед країн Європи, хоча експерти WEF у своєму звіті відзначили певні ознаки макроекономічної

стабільності, що вплинуло і на підвищення рейтингу кредитоспроможності. У попередньому 2003 році Україна посідала у рейтингу зростання конкурентоспроможності 84-те місце.

Привертає увагу стрімке зростання рейтингу конкурентоспроможності Естонії. Ця країна вступила до СOT у 1999 році, але із самого початку перехідного періоду виділялася серед інших країн з перехідною економікою відкритістю внутрішнього ринку і майже повною відмовою від підтримки своїх сільськогосподарських виробників. Зараз Естонія має найбільший потенціал зростання конкурентоспроможності серед країн із перехідною економікою.

Які чинники впливають на економічне зростання країни? За рахунок чого можна підвищити конкурентоспроможність економіки України?

Згідно із методикою Світового економічного форуму, змінні, що визначають економічне зростання в середньостроковій і довгостроковій перспективі, розподілені на три категорії: технологічні, інституційні та макроекономічні. Окремого пояснення для читача вимагають інституційні чинники. Вони відображають незалежність судової системи, захист прав власності, прозорість державних контрактів, вплив організованої злочинності на бізнес. Враховуючи покращання макроекономічної ситуації в Україні останнім часом, саме інституційні та технологічні чинники визначають низький потенціал зростання конкурентоспроможності національних виробників.

Як оцінюється конкурентоспроможність аграрного сектору України?

Спеціалісти оцінюють **конкурентоспроможність** сільськогосподарського сектору як низьку. Досить навести цифри: впродовж 1998-2004 років збитковими були відповідно 70, 84, 35, 43, 54, 50, 34% сільськогосподарських підприємств України, а в господарствах населення вироблялося понад 60% валової продукції сільського господарства. Лише насіння соняшнику і продукти його переробки, продовольче і фуражне зерно та продукти його переробки мають високу конкурентоспроможність.

Чи вплине позитивно членство у СОТ на конкурентоспроможність національних виробників?

Можна припустити, що так, адже конкурентоспроможність країни залежить від якості інституційного середовища, а приведення законодавства у відповідність до норм і правил СОТ позитивно вплине на інституційне середовище.

Це стосується державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності, системи стандартизації, митної справи, законодавства у сфері інтелектуальної власності тощо. Зокрема, прямий вплив на зниження корумпованості і, відповідно, підвищення потенціалу конкурентоспроможності матиме забезпечення прозорості експортно-імпортних операцій відповідно до правил СОТ. Вважається, що членство у СОТ поліпшує інвестиційний клімат у країні і, отже, умови для іноземних інвестицій. Прямі іноземні інвестиції, у свою чергу, є важливим джерелом нових технологій, а введення нових технологій сприятиме зростанню конкурентоспроможності національних виробників.

Проте цей вплив дасть позитивні результати не одразу. У найближчі роки після вступу до СОТ можна очікувати зниження конкурентоспроможності національних виробників.

Яким чином можна передбачити позитивні та негативні наслідки від вступу до СОТ?

Найбільш переконливо виглядають докази, перевірені практикою. Для України цікавим є досвід інших країн з перехідною економікою, що стали членами СОТ. Хоча треба зробити застереження, що повністю покладатися на цей досвід не можна через різну економічну і політичну ситуацію в країнах і через різні умови вступу до СОТ. Але загальний напрямок змін під впливом членства у СОТ оцінити можливо, якщо вивчити і порівняти досвід інших країн.

Чи стало небезпечним для власних виробників відкриття внутрішніх ринків країн з перехідною економікою під впливом СОТ?

Багато країн лібералізували свої внутрішні ринки незалежно від вимог СОТ, в результаті зобов'язання перед СОТ навіть менш "ліберальні", ніж фактичний рівень відкритості ринків.

Насамперед це стосується країн, що вступили до СОТ після 1995 року. Виключення становлять країни, що були членами ГАТТ – Польща (з 1967 року), Угорщина (з 1973 року), Чехія (з 1993 року). Проте і у них фактичний рівень захисту внутрішнього ринку досить низький. Болгарія і Румунія все ж спромоглися в ході переговорів "зв'язати" ставки ввізного мита на досить високому рівні.

Виявляється, що членство у СОТ сприяло лібералізації ринків країн з перехідною економікою, але не відіграло в цьому процесі визначальної ролі. Торгівельні режими встановлювалися в ході переговорів про набуття членства у ЄС, регіональних договорів про вільну торгівлю, митних угод. Лише у вимогах щодо технічних, санітарних та фітосанітарних стандартів умови СОТ були більш жорсткими. Справа у тому, що СОТ активно стимулює зміну національних технічних, санітарних і фітосанітарних стандартів таким чином, щоб вони відповідали міжнародним стандартам. Норми, засновані на міжнародних стандартах, вважаються необхідними для охорони життя і здоров'я людей, тварин і рослин. Одразу виникає запитання про вартість впровадження технічних, санітарних і фітосанітарних стандартів СОТ.

Наскільки дорогим було впровадження технічних, санітарних і фітосанітарних стандартів?

Впровадження Угод про санітарні та фітосанітарні заходи і технічні стандарти пов'язане з витратами на відповідне устаткування, законодавче запровадження відповідних норм, навчання персоналу. Як показує аналіз досвіду країн з перехідною економікою, ці витрати є досить значними. Багато країн впроваджують їх за рахунок кредитів Світового банку, але це збільшує зовнішній борг країн з перехідною економікою. Більшість країн мають проблеми з впровадженням санітарних та фітосанітарних заходів і технічних стандартів саме через нестачу бюджетних коштів.

Чи сприяло членство у СОТ залученню іноземних інвестицій?

Відповідь така ж, як і у випадку лібералізації внутрішніх ринків: членство у СОТ стало хоча й важливим, проте не єдиним і не визначальним чинником залучення прямих іноземних інвестицій у країни з перехідною економікою.

Серед країн з перехідною економікою лідерами за обсягами залучення іноземних інвестицій є Польща, Чехія і Словаччина, куди спрямовувався 61% загального обсягу прямих іноземних інвестицій в країни з перехідною економікою у 2002 році. Дані, наведені у таблиці, показують, що не існує прямої залежності між набуттям членства у СОТ і зростанням обсягів прямих іноземних інвестицій. У Латвії після набуття членства у СОТ у 1999 році обсяги прямих іноземних інвестицій суттєво не змінилися, а у Киргизстані різко зменшилися. Литва набула членства у СОТ у 2001 році, проте обсяги інвестицій в цю країну протягом 2001-2002 років, хоча і зростали, але не досягли рівня 1998 року.

В Естонії ПІІ перевищили рівень, що існував до вступу до СОТ, лише через чотири роки після вступу. Щорічний приплив іноземних інвестицій в Грузію від часу вступу до СОТ у 2000 року до зміни політичного режиму також не перевищував рівня 1998 року. У Молдові, яка стала членом СОТ у 2001 році, приплив прямих іноземних інвестицій у наступні роки суттєво зменшився.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) у країнах з перехідною економікою

КРАЇНА	Приплив ПІІ, млн. дол. США					
	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Чехія	3700	6310	4984	5639	8483	2583
Угорщина	3828	3312	2764	3936	2845	2470
Словенія	218	106	137	369	1606	181
Польща	6365	7270	9341	5713	4131	4225
Болгарія	537	819	1002	813	905	1419
Румунія	2031	1041	1037	1157	1144	1566
Словаччина	707	428	1925	1584	4123	571
Естонія	581	305	387	542	284	891
Литва	926	486	379	446	732	179
Латвія	357	347	411	163	384	360
Російська Федерація	2761	3309	2714	2469	3461	1144
Україна	743	496	595	792	693	1424
Грузія	265	82	131	110	165	338
Молдова	76	38	134	146	117	58
Центральна та Східна Європа	24305	26518	27508	26371	31232	20970
Киргизстан	109	44	-2	5	5	25
Вірменія	237	135	124	88	150	155

Джерело даних: UNCTAD, World Investment Report 2003: FDI Policies for Development: National and International Perspectives. Annexes: http://www.unctad.org/en/docs/wir2003annexes_en.pdf

Прямі іноземні інвестиції залучаються в економіку країн Центральної та Східної Європи завдяки кваліфікованій і дешевій робочій силі та зростаючій орієнтації на європейські ринки.

У 2002 році в період підготовки низки країн регіону до вступу в ЄС прямі іноземні інвестиції в регіоні зросли на 15%. Участь у СОТ країн Центральної та Східної Європи розглядається потенційними інвесторами як важливий елемент відкритої, прозорої і стабільної політики.

Отже, набуття членства у СОТ може стати тільки одним із чинників залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. Чинниками, що стримують інвесторів, є нестабільність законодавства в країні, надмірний податковий тиск, низька дисципліна виконання контрактів, недоліки у роботі судової системи та інші чинники, що формують інвестиційний клімат у державі.

Таким чином, як показує аналіз досвіду країн з перехідною економікою, підстав для прогнозування катастрофічних наслідків від членства у СОТ для внутрішнього ринку України немає, проте і переваги не настільки очевидні. Реалізація потенційних переваг від членства у СОТ залежить від багатьох політичних і економічних чинників.

УГОДА ПРО СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

Чи не найбільші застереження викликають наслідки вступу до СОТ для сільського господарства. Чому?

Сільськогосподарський сектор меншою мірою пристосований до вільної торгівлі. Історія розвитку сільського господарства в індустріальну епоху – це історія його державної неринкової підтримки. Сільськогосподарські ринки розвинутих країн захищалися таким чином: держава захищала власних виробників від іноземних конкурентів за допомогою високих імпорتنих тарифів і кількісних обмежень імпорту, а потім субсидувала просування своєї продукції на іноземні ринки (надавала експортні субсидії).

У чому суть Угоди СОТ про сільське господарство?

У результаті Уругвайського раунду була укладена Угода про сільське господарство, яка стосується:

1. Доступу на ринок сільськогосподарської продукції;
2. Захисних заходів;
3. Експортних субсидій;
4. Внутрішніх програм підтримки.

Яким чином регулюється доступ на ринок сільгосп-продукції?

Раніше країни з метою захисту власних виробників обмежували імпорт сільськогосподарської продукції шляхом активного застосування кількісних обмежень (квот, вибіркових ліцензій на ввіз тощо). Згідно з Угодою ці засоби захисту повинні бути перераховані у тарифні еквіваленти на базі доволі складних розрахунків. Потім ці ставки імпортного мита мають поступово знижуватися (протягом 6 років для розвинутих країн і протягом 9 років для країн, що розвиваються).

Що таке захисні заходи?

Країна-член СОТ може використати спеціальні захисні заходи, тобто ввести додаткове захисне мито на імпорт сільгосп-продукції, якщо обсяги імпорту або ціна імпортованої продукції загрожують внутрішньому ринку. Критичний обсяг імпорту розраховується не довільно, а у відповідності з Угодою, а додаткове мито, що вводиться таким чином, може стягуватися у розмірі, що не перевищує третину звичайного мита.

Як регулюються експортні субсидії?

Експортні субсидії стали об'єктом суворого регулювання з боку СОТ. Країни-члени СОТ взяли на себе зобов'язання заморозити їх чинний рівень, а потім скоротити протягом певного періоду часу. В Україні цей засіб просування вітчизняної сільгосппродукції на зовнішні ринки не використовувався, отже Україна при вступі до СОТ відмовиться надалі від субсидування свого експорту.

Як зміняться внутрішні програми підтримки сільського господарства?

Усі заходи внутрішньої державної підтримки сільського господарства класифікуються СОТ відповідно до головного критерію – чи "викривляють" вони виробництво і торгівлю, тобто чи впливають на обсяги виробництва і ціни таким чином, що це призводить до неефективного використання ресурсів.

Усі заходи державної підтримки умовно розкладені по трьох різнокольорових скриньках: зеленій, жовтій (або бурштиновій) і блакитній.

Які заходи належать до "зеленої" скриньки СОР?

Група заходів так званої "зеленої скриньки" охоплює заходи державної підтримки сільського господарства, що не спричиняють неефективний розподіл ресурсів в аграрній сфері. Ці заходи не спрямовані на підтримку цін виробників.

Державні витрати в межах "зеленої скриньки" можуть здійснюватись у наступних напрямках:

- наукові дослідження, підготовка та підвищення кваліфікації кадрів, інформаційно-консультаційне обслуговування;
- ветеринарні та фітосанітарні заходи, контроль безпеки продуктів харчування;
- сприяння збуту сільгосппродукції, включаючи збирання, обробку і розповсюдження ринкової інформації;
- вдосконалення інфраструктури (будівництво шляхів, електромереж, меліоративних споруд) за виключенням операційних витрат на її утримання;
- утримання стратегічних продовольчих запасів, внутрішня продовольча допомога;
- забезпечення гарантованого доходу сільгоспвиробникам, удосконалення землекористування тощо;
- підтримка доходів виробників, не пов'язана з видом і обсягом виробництва (наприклад, виплати просто на основі статусу землевласника або виробника);
- сприяння структурній перебудові сільськогосподарського виробництва (наприклад, виплати за програмами переміщення виробництва з аграрного сектора в неаграрний);
- охорона навколишнього середовища;
- програми регіонального розвитку (наприклад, виплати за програмами регіональної допомоги у депресивних регіонах).

Чи обмежує СОР фінансування заходів "зеленої скриньки"?

Держава має право фінансувати заходи "зеленої скриньки" у будь-якому необхідному обсязі залежно від можливостей свого бюджету.

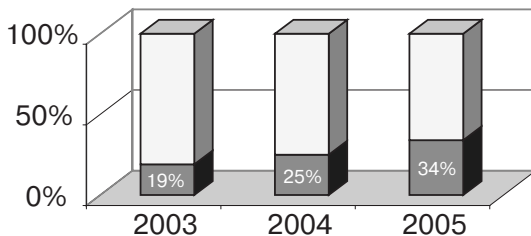
До заходів "зеленої скриньки" належать також субсидії, обсяг яких складає менше, ніж 5% від вартості продукції (незалежно від того, чи вони орієнтовані на конкретний продукт, чи на все сільськогосподарське виробництво).

Як фінансуються заходи "зеленої скриньки" в Україні?

У державному бюджеті 2005 року витрати, які можна кваліфікувати як витрати на заходи "зеленої скриньки" СОТ, заплановані на рівні 1 190 696,5 тис. грн. (з урахуванням витрат на земельну реформу і на наукові розробки в Українській академії аграрних наук). У бюджеті, що розподіляється через Міністерство аграрної політики, заплановані витрати на заходи "зеленої скриньки" складають 963 103,5 тис. грн.

Заходи "зеленої скриньки" складають 34% у структурі державної підтримки сільського господарства коштами державного бюджету у 2005 році. У процесі набуття членства у СОТ в Україні спостерігається тенденція до зростання заходів "зеленої скриньки" у структурі державної підтримки сільського господарства.

Частка заходів "зеленої скриньки" СОТ у структурі державної підтримки сільського господарства України: 2003-2005 роки

Чи обмежується субсидування заходів "блакитної скриньки"?

Заходи "блакитної скриньки" спрямовані на обмеження перевиробництва (що актуально для розвинутих країн), і відносно них також немає обмежень фінансування з бюджету.

Які заходи належать до "жовтої скриньки" СОТ?

Заходи внутрішньої підтримки, що чинять викривлюючий вплив на торгівлю і виробництво, класифікуються як **заходи "жовтої скриньки"**:

- дотації на продукцію тваринництва і рослинництва;
- дотації на племінне тваринництво;
- дотації на елітне насінництво;
- дотації на комбікорми;
- компенсація частини витрат на міндобрива і засоби захисту рослин;
- компенсації частини витрат на енергоресурси;
- цінова підтримка: компенсація різниці між закупівельною і ринковою ціною на сільгосппродукцію;
- надання виробнику товарів та послуг за цінами, нижчими за ринкові;
- закупівля у виробника товарів (послуг) за цінами, що перевищують ринкові;
- пільгове кредитування сільгоспвиробників за рахунок бюджету, списання боргів;
- пільги на транспортування сільгосппродукції;
- витрати лізингового фонду тощо.

Чи обмежує СОТ фінансування заходів "жовтої скриньки"?

Стосовно заходів "жовтої скриньки" держава повинна взяти зобов'язання зі скорочення бюджетного фінансування.

Сукупний вимір підтримки (СВП) – щорічна сума всіх видів державної підтримки, на які поширюються зобов'язання зі скорочення. Протягом 6-річного перехідного періоду СВП треба скоротити на 20% (для розвинених країн). Країна-учасниця СОТ має право не скорочувати витрати "жовтої скриньки", якщо зобов'язується забезпечити підтримку у розмірі не більше 5% від вартості валової продукції сільського господарства (для розвинених країн) і 10% для тих, що розвиваються.

Як фінансуються заходи "жовтої скриньки" в Україні?

Максимально дозволені розміри державної підтримки сільського господарства заходами з "жовтої скриньки" є одним із найбільш дискусійних питань при вступі України до СОТ. Майже всі заходи державної підтримки українського сільського господарства, завдяки яким галузь розвивалася протягом останніх трьох років (зокрема, введення з 2000 року часткової

компенсації сільгоспвиробникам за рахунок держбюджету облікової ставки за користування кредитами; доплати з держбюджету за здачу продукції відповідної якості; списання господарствам державних боргів) належать саме до "жовтої скриньки", тобто найімовірніше, будуть підлягати певному скороченню.

Такі суворі вимоги СОТ спрямовані насамперед проти країн з розвинутою ринковою економікою, можливості яких щодо підтримки власних виробників значно ширші. Але ж Україна (з політичних міркувань) при вступі до СОТ прагне отримати статус саме країни з розвинутою ринковою економікою.

Витрати державного бюджету України 2005 року на заходи "жовтої скриньки" наведені у таблиці.

Обсяги запланованого фінансування заходів "жовтої скриньки" у державному бюджеті України на 2005 рік

Код ПКВК	Найменування статті бюджету	Заплановано на 2005 рік, тис. грн.
2801170	Докорінне поліпшення земель підприємств агропромислового комплексу	10000,0
2801190	Селекція в тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу	124000,0
2801210	Фінансова підтримка виробництва продукції тваринництва та рослинництва	689500,0
2801220	Селекція в рослинництві	100000,0
2801240	Фінансова підтримка фермерських господарств	27250,0
2801240	Здійснення фінансової підтримки агропромислового комплексу через механізм здешевлення короткострокових та довгострокових кредитів	35000,0
2801430	Часткова компенсація вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва	70000,0
2801480	Здійснення фінансової підтримки підприємств молочної переробки	10000,0
2801540	Компенсація Пенсійному фонду втрат від застосування фіксованого сільськогосподарського податку спеціальної ставки по сплаті збору на обов'язкове пенсійне страхування	1207400,0
2801570	Забезпечення діяльності аграрного фонду	6000,0
	Разом заходи "жовтої скриньки"	2 279 150

Загальна вартість запланованих заходів "жовтої скриньки" у бюджеті України на 2005 рік складає 2 279 150 тис. грн.

Які основні проблеми щодо сільського господарства має Україна в переговорному процесі?

Основні проблеми виникають з розрахунками таблиць внутрішньої підтримки сільського господарства, із встановленням обсягу і розподілом тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини та з гармонізацією стандартів в галузі АПК до норм і вимог СОТ.

Як вирішується проблема тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини?

Міністерством аграрної політики на виконання вимог країн-членів СОТ було розроблено проект Закону України "Про встановлення тарифної квоти на ввезення в Україну цукру-сирцю з тростини", яким було передбачено, починаючи з моменту набуття членства України у СОТ", ввезення 260 тис. тонн сирцю щорічно з ставкою мита в межах квоти 2% (поза квотою – 50%). Пізніше ця пропозиція була змінена українською стороною на 15% в межах квоти і 50%, але не менше 300 євро за тонну поза квотою. Проте Австралія домагається збільшення обсягу тарифної квоти до 480 тис. тонн і зміни її розподілу. Наразі переговори тривають.

У чому полягає сутність проблем з гармонізації українських стандартів із стандартами СОТ?

Основна проблема полягає у високій вартості переходу на нові стандарти. Для перегляду і розробки нових стандартів на заміну тих, що діяли в СРСР, необхідно приблизно 11,5 млн. грн.. У 2003 році на ці цілі було виділено 1,2 млн. грн., а у 2004 році – майже 5,7 млн. грн. У Державному бюджеті України на 2005 рік на ці цілі передбачено 40,9 млн. грн.

Зараз в Україні ці роботи спрямовані на підтримку експорту сільськогосподарської продукції. Розширення експорту сільськогосподарської продукції стримується відсутністю в Україні акредитованих відповідно до міжнародних стандартів хлібних інспекцій, ветеринарних лабораторій, лабораторій з сертифікації харчових продуктів. Гроші потрібні на придбання відповідного обладнання, підготовку та перепідготовку фахівців, а також сплату щорічних внесків за підтвердження сертифікату. Фахівці Мінагрополітики підраховали, що для технічного оснащення та акредитації тільки 20 ветеринарних лабораторій та хлібних інспекцій потрібно близько 85 млн. грн..

Які позиції відстоює українська делегація стосовно рівня підтримки сільського господарства?

На сьогодні Україною визначені заходи підтримки сільськогосподарства України, які згідно з угодами СОТ не підлягають скороченню, у сумі 350 млн. дол. США. Україною також визначено обсяг сукупного виміру підтримки (щорічної суми всіх

видів державної підтримки, на які поширюються зобов'язання зі скорочення) у сумі 1,14 млрд. дол. США, виходячи із розрахунків на основі базового періоду 1994-1996 років. Проте через довготривалий час вступу України до СОТ від України вимагають змінити базовий трирічний період для розрахунків з 1994-1996 роки на 2000-2002, що викличе деяке зменшення сукупного виміру підтримки, а у випадку вилучення із розрахунків податкових пільг – суттєве зменшення. Отже, на яких умовах відбудеться приєднання України до СОТ, залежить від результатів переговорів, що тривають. Поки ці умови не визначені, важко точно спрогнозувати можливі наслідки їхнього виконання для українського сільського господарства. Багато залежить від того, як вдало українська сторона зможе "виторгувати" ті чи інші поступки з боку СОТ. Залишається покладатися на той факт, що в інших країнах з перехідною економікою процес приєднання до СОТ відбувся відносно безболісно для сільсько-господарських виробників і агропродовольчих ринків.

Як змінилася підтримка сільського господарства у країнах з перехідною економікою під впливом СОТ?

Як показує досвід країн Центральної та Східної Європи, рівень підтримки сільського господарства визначається не стільки їхніми зобов'язаннями щодо скорочення сукупного виміру підтримки (СВП), скільки можливостями бюджету.

Зміна рівня показника сукупного виміру підтримки (СВП) в окремих постсоціалістичних країнах-членах СОТ

Члени СОТ	Рівень СВП					
	1996		1997		1998	
	% до попереднього року	% фактичного до дозволеного	% до попереднього року	% фактичного до дозволеного	% до попереднього року	% фактичного до дозволеного
Чехія	141,4	10,3	64,7	6,9	96,1	6,9
Польща	89,0	5,8	130,4	7,9	101,7	8,3
Словаччина	98,2	59,0	118,7	72,7	93,0	70,2
Словенія	100,0	97,2	100,0	100,0	94,3	98,5

Розраховано за даними Секретаріату СОТ

Як видно із таблиці, показник дозволеного рівня підтримки сільського господарства Чехії і Польщі встановлено на такому високому рівні, що рівень фактичної сукупної підтримки не перевищує 11% дозволеного. Найбільш "напруженим" є виконання

домовленостей щодо зниження рівня сукупної підтримки сільського господарства для Словенії. Але Словенія, як відомо, за рівнем ВВП на душу населення є найближчою до країн ЄС серед колишніх постсоціалістичних країн, тож має більші можливості підтримки власних сільгоспвиробників. І частка останніх у структурі зайнятого населення Словенії є незначною. Словенія має власну специфіку щодо сільського господарства: сільське господарство Словенії ведеться переважно в гірських регіонах і має незначні обсяги виробництва (на невеликих фермах переважно виробляється продукція тваринництва).

У результаті виконання вимог СОТ у сільському господарстві країн із перехідною економікою відбувалася поступова зміна структури внутрішньої підтримки галузі у бік зростання частки заходів "зеленої скриньки". Зокрема, у Чехії, Польщі, Словенії частка заходів "зеленої скриньки" вже переважає у структурі підтримки сільського господарства і сільської місцевості.

Зміна частки заходів "зеленої скриньки" в окремих постсоціалістичних країнах-членах СОТ, 1995-1998 роки,

% від загальної суми внутрішньої підтримки

Члени СОТ	Вартість заходів "зеленої скриньки", % у вартості внутрішньої підтримки сільського господарства			
	1995	1996	1997	1998
Чехія	75,3	76,0	78,5	86,2
Польща	63,2	70,8	74,4	73,8
Словацьчина	0,4	0,6	1,4	4,7
Словенія	48,1	50,8	57,9	60,8

Розраховано за даними Секретаріату СОТ

ОЧІКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ ТА УПРАВЛІНЦІВ ВІД ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО СОТ

Чим цікаві дослідження думок сільськогосподарських виробників і управлінців щодо СОТ?

Узагальнення думок щодо СОТ сільськогосподарських виробників і управлінців, відповідальних за впровадження заходів аграрної політики на місцевому рівні, дає аналітикам важливу інформацію для передбачень майбутніх наслідків від вступу України у СОТ для сільського господарства. Ці спеціалісти сприймають інформацію щодо норм і правил СОТ, які регулюють торгівлю і виробництво сільськогосподарської продукції, крізь призму реальної ситуації і конкретних проблем сільського

господарства і сільської місцевості України, тому їхні узагальнені судження, хоча і мають суб'єктивний характер, є цінним джерелом інформації для аналізу.

Чи існують такі дослідження?

Ми будемо спиратися на результати дослідження "Аналіз суспільної думки щодо можливого впливу вступу України до СОТ на сільське господарство і сільське населення". Дослідження проводилося громадською організацією "Інститут сільського розвитку", створеною в рамках Програми підвищення рівня життя сільського населення в Україні, що фінансується Міністерством Великої Британії у справах міжнародного розвитку. Польовий етап дослідження проводився у березні-квітні 2005 року методом формалізованого інтерв'ю у Київській, Донецькій, Луганській і Одеській областях співвиконавцями Програми підвищення рівня життя сільського населення в Україні Київською, Донецькою, Луганською і Одеською обласними дорадчими службами.

Загальна чисельність вибіркової сукупності склала 800 осіб. Респонденти були поділені на дві рівночисельні групи (категорії):

Перша група: "виробники" 100 респондентів у кожній області:

- керівники або головні спеціалісти сільськогосподарських підприємств;
- голови фермерських господарств.

Друга група: "управлінці" 100 респондентів у кожній області:

- начальники або спеціалісти обласних управлінь сільського господарства;
- начальники або спеціалісти районних управлінь (відділів) сільського господарства;
- голови або спеціалісти обласних рад;
- голови або спеціалісти районних рад;
- голови сільських рад;
- керівники або спеціалісти дорадчих служб.

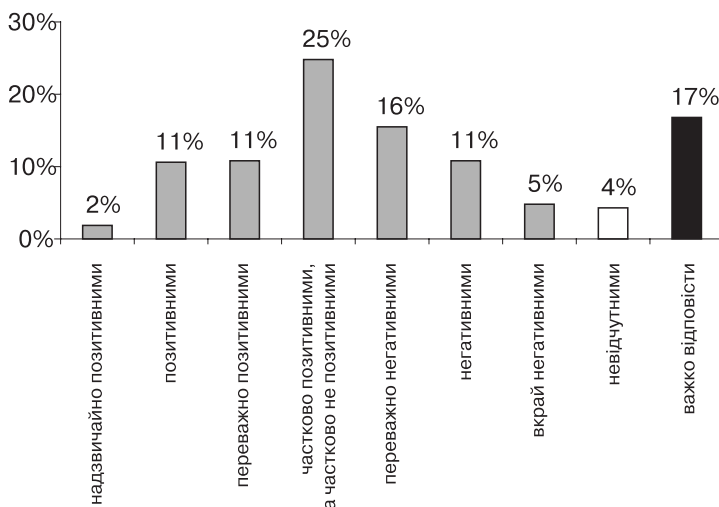
Чи підтримують сільськогосподарські виробники та управлінці вступу України до СОТ?

Серед сільськогосподарських товаровиробників менше прихильників вступу України до СОТ, ніж серед представників владних структур. Загалом, кількість прихильників вступу до СОТ серед обох груп респондентів є більшою, ніж кількість противників.

На які наслідки вони очікують?

На запитання анкети: "Якими, на Вашу думку, будуть наслідки для сільськогосподарських товаровиробників?" лише 24% респондентів відзначили, що очікують позитивних наслідків (2% очікують надзвичайно позитивних наслідків, 11% – позитивних, і 11% – переважно позитивних). Негативні очікування респондентів дещо переважають над позитивними: 5% із них очікують вкрай негативних наслідків, 11% – негативних і 15% – переважно негативних. Майже чверть респондентів (24%) вважають, що наслідки для сільськогосподарських товаровиробників будуть частково позитивними, а частково негативними, 4% вважають, що сільськогосподарські виробники не відчують на собі вплив СОТ.

Розподіл відповідей респондентів на запитання: "Якими, на Вашу думку, будуть наслідки для сільськогосподарських товаровиробників від вступу України до СОТ?", % респондентів

Чи означають ці результати, що сільське господарство приречене на занепад в умовах СОТ?

Загалом, більше половини сільськогосподарських товаровиробників і спеціалістів органів управління не підтримують думку, яку часто можна зустріти у засобах масової інформації, про те, що "сільське господарство України приречене на занепад після вступу до СОТ". Як показали результати дослідження, із цією думкою погоджуються 21% і частково погоджуються 22% респондентів.

З чим пов'язані негативні очікування від вступу до СОТ?

Негативні очікування для сільського господарства від участі у системі світової торгівлі пов'язані у респондентів насамперед із перспективою зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому ринку. Дослідження виявило, що значна частина респондентів не пов'язують ці негативні очікування із зниженням рівня імпорتنих тарифів, що свідчить про низький рівень поінформованості респондентів, особливо сільськогосподарських товаровиробників, щодо норм і правил СОТ. У ході переговорного процесу Україна погодилася знизити середній тариф на продукцію сільського господарства і харчової промисловості з 30% на початку періоду впровадження тарифних скорочень (2001 рік) до 12,53% у кінці періоду впровадження тарифних скорочень (2005 рік).

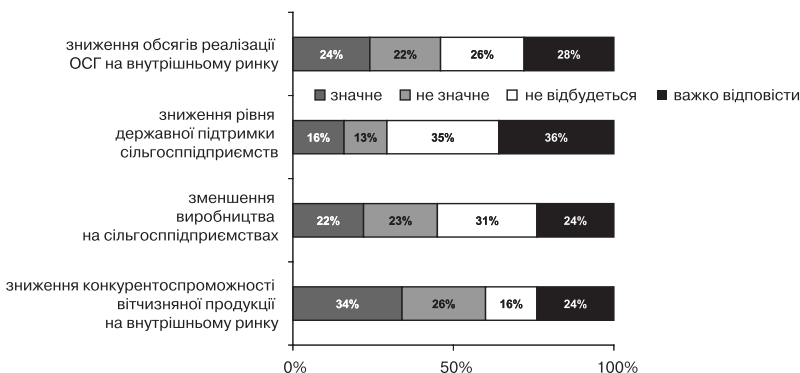
Саме із цими зобов'язаннями пов'язані прогнози щодо втрати частини внутрішнього ринку вітчизняними товаровиробниками внаслідок їхньої низької конкурентоспроможності. Тим не менше, за даними соціологічного дослідження, лише 55% респондентів вважають, що в результаті вступу України до СОТ відбудеться зниження імпорتنих тарифів, а серед сільськогосподарських товаровиробників – 50%. Деяко більший рівень обізнаності спеціалістів органів управління й дорадників – 61%. З іншого ж боку, незважаючи на нерозуміння цих причинно-наслідкових зв'язків значною частиною респондентів, респонденти цілком виправдано очікують зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому ринку і, як наслідок, зниження обсягів її виробництва. 70% опитаних вважають, що відбудеться зниження конкурентоспроможності

вітчизняної продукції на внутрішньому ринку, 55% опитаних очікують зниження виробництва в сільськогосподарських підприємствах у результаті втрати частини внутрішнього ринку.

Неоднозначними виявилися результати дослідження щодо можливого зниження рівня державної підтримки сільськогосподарських підприємств. Лише 29% респондентів очікують значного або незначного зниження рівня державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, натомість, 35% вважають, що зменшення підтримки не відбудеться. На фоні постійної стурбованості керівництва аграрного сектору обмеженням дозволеного рівня підтримки галузі в умовах СОТ така позиція сільськогосподарських виробників і спеціалістів органів управління потребує пояснення.

Очікування респондентів щодо негативних наслідків для сільськогосподарських товаровиробників після вступу України до СОТ, % респондентів

Без додаткового дослідження важко встановити, який із трьох чинників лежить в основі низької стурбованості респондентів можливим скороченням рівня державної підтримки сільськогосподарського виробництва:

1. Низький рівень поінформованості щодо правил гри для сільського господарства в умовах СОТ;

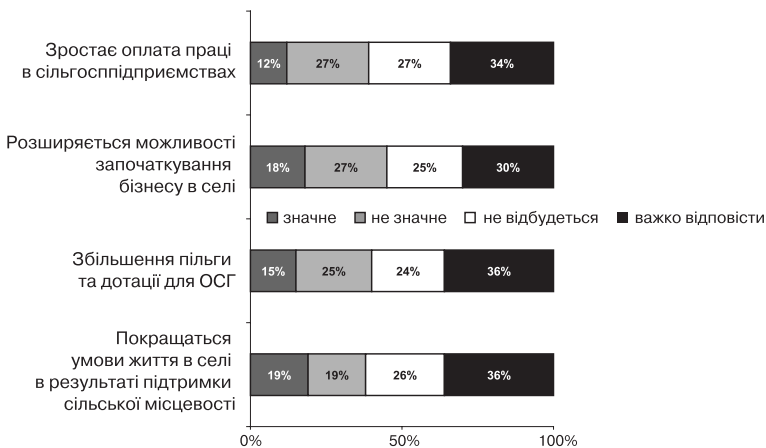
2. Доволі високий рівень поінформованості респондентів про хід переговорного процесу, який дозволив їм зробити висновки про несуттєвість обмежень СОТ, які поки що значно перевищують можливості бюджету;

3. Неefективність державної підтримки для сільськогосподарських підприємств.

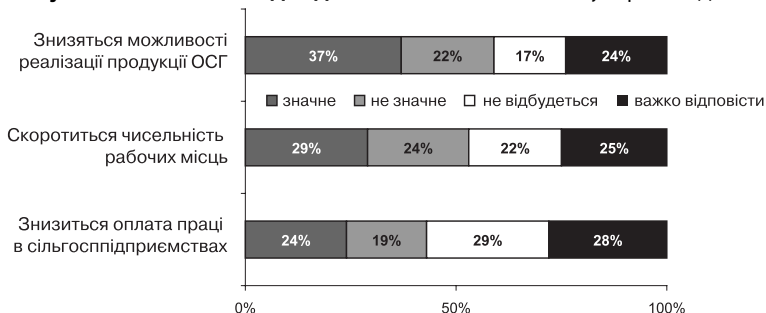
Яких позитивних і негативних наслідків очікують респонденти для сільського населення?

Порівняння даних, представлених на двох рисунках, показує, що негативні очікування у респондентів переважають над позитивними. Найбільш негативні очікування респонденти цілком виправдано пов'язують із зниженням можливостей реалізації продукції особистих селянських господарств (59% опитаних). Дрібнотоварним виробникам важко буде виживати в умовах нового конкурентного. Дрібнотоварним виробникам буде важко виживати в умовах нового конкурентного

Очікувані позитивні наслідки для сільського населення, % респондентів

Очікувані негативні наслідки для сільського населення, % респондентів

середовища. Чинником ризику для них є не тільки їхня низька конкурентоспроможність, але й висока вартість впровадження міжнародних санітарних та фітосанітарних стандартів.

Негативні очікування респондентів пов'язані із скороченням чисельності робочих місць (53% респондентів) та зниженням оплати праці в сільгосппідприємствах (43% респондентів) внаслідок зниження обсягів виробництва і погіршення фінансового стану підприємств.

Слід зауважити, що стійка тенденція до скорочення робочих місць в сільськогосподарських підприємствах існує вже зараз, незалежно від умов СОТ. Починаючи із 2001 року, чисельність самозайнятих в ОСГ перевищує середньорічну кількість зайнятих в сільськогосподарських підприємствах.

Що ж стосується оптимістичних очікувань від вступу до СОТ, то найбільші очікування пов'язані із впливом СОТ на бізнес-середовище. 45% опитаних вважають, що в умовах СОТ розширяться можливості започаткування власного бізнесу у сільській місцевості. Ці очікування є цілком виправданими, адже СОТ сприятиме створенню ринкових інститутів в аграрній сфері, що у свою чергу, сприятиме виходу сільського господарства із кризової ситуації та диверсифікації доходів сільського населення. 40% респондентів очікують збільшення пільг та дотаций для ОСГ і 36% – покращання умов життя в селі в результаті підтримки сільської місцевості. Ці очікування пов'язані із розширенням фінансування аграрної сфери з державного бюджету заходами "зеленої скриньки" СОТ.

Хто з учасників агропродовольчого ринку України найбільше виграє від вступу України до СОТ? Хто з учасників ринку ризикує найбільше?

Серед учасників агропродовольчого ринку вигоди і ризику від лібералізації торговельних режимів розподіляться нерівномірно. Аналіз об'єктивних чинників і суб'єктивних оцінок респондентів показує, що найбільші вигоди очікуються для експортерів сільськогосподарської продукції, а найменші – для особистих селянських господарств і фермерів.

На думку респондентів, **виграші від членства країни у СОТ будуть переважати над програшами (ризиками) у наступних учасників аграрного ринку:**

**Розподіл вигравшів і програшів для учасників агропродовольчого ринку,
% респондентів**

- транснаціональних корпорацій та компаній з іноземним капіталом, що займаються виробництвом, переробкою і експортом сільськогосподарської продукції;
- крупних вітчизняних зернотрейдерів та інших представників вітчизняного крупного агробізнесу;
- державних структур;
- українських споживачів продовольчих товарів.

У програші, за оцінками респондентів, опиняться:

- фермерські господарства;
- вітчизняні сільськогосподарські підприємства;
- особисті селянські господарства;
- малі та середні підприємства ринкової інфраструктури;
- вітчизняні переробні підприємства.

Саме остання група належатиме до "групи ризику" у короткостроковій перспективі після вступу України до СОТ. Уникнення можливих негативних наслідків залежатиме від ефективності державної аграрної і соціальної політики, зокрема, від ефективного використання заходів підтримки сільського господарства, які належать до "зеленої скриньки" СОТ.

З іншого боку, держава зацікавлена у реалізації переваг, які надасть участь у СОТ першій групі учасників аграрного ринку, зокрема, операторам експортного сегмента ринку. Участь у СОТ стратегічно вигідна для України як держави із значним експортним потенціалом у сільському господарстві.

ПЕРЕВАГИ І РИЗИКИ ВІД ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО СОТ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТА СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: АНАЛІТИЧНІ ОЦІНКИ

Чому питання вступу України до СОТ особливо актуальне для сільського господарства?

Сільське господарство в силу своєї специфіки взагалі вважається складним для регулювання і реформування. Не випадково галузь виділена в окрему сферу регулювання як в рамках СОТ (угода про сільське господарство), так і рамках ЄС (Спільна аграрна політика ЄС). В Україні аграрна реформа розпочалася із запізненням порівняно з іншими галузями і досі не завершена, що ускладнює ситуацію в галузі.

В Україні відповідальність за політичні рішення в аграрній сфері є надзвичайно високою:

- через роль галузі в економіці (у сільському господарстві виробляється 13-14% ВВП, навіть у неврожайні роки – понад 10%);
- через масштабність соціальних наслідків для сільського населення, що складає майже третину населення країни;
- через низьку конкурентоспроможність сільськогосподарського сектору. Навіть у найбільш сприятливі для сільського господарства роки протягом 1998-2004 років не менше третини сільськогосподарських підприємств України були збитковими. Не може бути конкурентоспроможним у сучасних умовах і дрібно-товарне виробництво в особистих селянських господарствах, які виробляють більшу частину сільськогосподарської продукції в країні.

Чи будуть позитивні наслідки для сільського господарства від вступу України до СОТ?

Характерною особливістю переваг, які отримають аграрний сектор і агропродовольчі ринки України, є їхня довготермінова перспектива. До довготермінових переваг варто віднести більшу відкритість ринків країн-членів СОТ. Так, економісти прогнозують зростання і стабілізацію світових цін майже на всі сільськогосподарські товари в результаті виконання вимог СОТ щодо поступового зменшення захисту внутрішніх ринків і зниження рівня експортних субсидій. Ці тенденції будуть вигідними для країн-експортерів із обмеженими фінансовими можливостями субсидування експорту, до яких належить і Україна. Таким чином, можна припустити, що завдяки більшій відкритості ринків країн-членів СОТ для експортерів української сільгосппродукції в перспективі відкриються нові можливості на світових ринках.

Щоправда, й український ринок сільгосппродукції стане більш відкритим перед імпортом. Але ті країни, в яких експорт сільськогосподарської продукції переважає над імпортом, будуть у більш виграшній ситуації від упровадження правил СОТ.

Чи полегшить членство у СОТ роботу українських експортерів на світових ринках?

Важливий аспект, пов'язаний із членством у СОТ – це впровадження санітарних і фітосанітарних заходів. Періодичні фітосанітарні скандали суттєво ускладнюють роботу українських експортерів сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках. Найбільшого резонансу набули скандали в Канаді та Франції у 2003 році, коли заборонили вивантаження української фуражної пшениці, внаслідок чого виникло упереджене ставлення до українського зерна і на інших ринках збуту. Були випадки виявлення забруднень антибіотиками сухого молока, що призначалося на експорт в ЄС. Переважна частина сировини для цієї партії поступала на молокозаводи від дрібних товаровиробників. Деякого полегшення у цьому плані для українських експортерів можна очікувати після вступу до СОТ.

З іншого боку, Угода щодо застосування санітарних і фітосанітарних норм СОТ створює найбільшу кількість прецедентів для міжнародних суперечок. Ідеться про заходи, що

самі по собі не можуть вважатися неправомірними, однак у разі їхнього упередженого застосування можуть виявитися нетарифними бар'єрами в зовнішній торгівлі. Незважаючи на те, що метою Угоди є недопущення застосування санітарних або фітосанітарних норм як засобу дискримінації між торговельними партнерами, ці заходи зумовлюють невиправдану дискримінацію.

Члени СОТ визнають санітарні та фітосанітарні норми інших членів як еквівалентні (навіть якщо вони відрізняються від власних) у тому разі, якщо експортер демонструє імпортеріві, що його заходи досягають належного рівня санітарного або фітосанітарного захисту. На запит будь-якого члена СОТ повинні проводитися консультації з метою досягнення двосторонніх і багатосторонніх угод з визнання еквівалентності конкретних санітарних і фітосанітарних норм. Отже, українські експортери сільгосппродукції отримують інструмент проти упередженого застосування санітарних і фітосанітарних норм.

Які вигоди від вступу до СОТ отримають українські селяни?

Поступово, як і в інших постсоціалістичних країнах Європи, відбуватиметься зміщення акцентів бюджетної підтримки сільського господарства з підтримки сільськогосподарських підприємств у бік підтримки розвитку сільської місцевості. Йдеться про перевагу заходів "зеленої скриньки" СОТ над заходами "жовтої скриньки". Це означає, що держава буде активно підтримувати розвиток інфраструктури у сільській місцевості (будівництво шляхів, електромереж, меліоративних споруд), розвиток ринкової інфраструктури для особистих селянських господарств (сприяння збуту сільгосппродукції, включаючи збирання, обробку і розповсюдження ринкової інформації), охорону довкілля, сприяти розвитку депресивних територій.

Чи є загрози для сільського господарства від вступу України до СОТ?

Основні вигоди від СОТ приходять у більш віддаленій перспективі порівняно із соціально-економічними втратами, що наступають значно швидше.

Що ж стосується ризиків від членства у СОТ, то до найбільших із них можна віднести поступове (упродовж шести років) зменшення рівня захисту внутрішнього агропродовольчого ринку. На початку 90-х років ХХ століття в Україні вже був досвід стихійного відкриття ринків, і відомо, до чого це призвело. Україна стала своєрідним "прохідним двором" для відносно дешевих та неякісних імпортованих товарів і продуктів.

Якими є загрози для вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції?

Вітчизняні виробники зазнають певних втрат, пов'язаних із адаптацією до нового конкурентного й регулятивного середовища. Час, відведений для підготовки вітчизняних товаровиробників, доволі обмежений. За оптимістичними оцінками в результаті зменшення ставки ввізного мита на сільськогосподарську продукцію на 36% протягом шести років після вступу до СОТ національні виробники втратять 7-8% внутрішнього агропродовольчого ринку, за песимістичними – до 30%. Отже, частину внутрішнього продовольчого ринку наші виробники втратять із вступом до СОТ. Щоправда, запобіжним чинником зменшення частки вітчизняних продовольчих товарів на внутрішньому ринку може стати усталеність споживчих уподобань населення. Але не треба забувати, що зниження імпортованих мит відкриє шлях до внутрішнього ринку, у першу чергу, відносно дешевшій імпортованій продукції. Це, з одного боку, позитивно впливатиме на задоволення попиту населення, але з іншого – негативно позначиться на становищі власного виробника, що, зрештою, може звести нанівець переваги для населення, особливо для сільського.

Прикладом може бути узгодження обсягів тарифної квоти на ввіз тростинного цукру-сирцю, що зачепить інтереси українських сільгоспвиробників. Наслідком збільшення імпорту відносно дешевого цукру-сирцю стане, з одного боку, зниження цін на цукор на внутрішньому ринку, що вигідно споживачам, але водночас завдасть збитків сільгоспвиробникам і приведе до скорочення зайнятості в галузі.

Чи існують загрози для сільського населення?

Як показав досвід постсоціалістичних країн-членів СОТ, найменш конкурентоспроможними на внутрішньому ринку після приєднання до СОТ виявляються виробники молока, яєць, м'яса, овочів та фруктів. В Україні переважна частина овочів та баштанних культур (85,9%), плодів і ягід (85,5%) виробляється в господарствах населення (за даними 2002 року). У 2002 році господарства населення виробили 72,9% м'яса, 75,5% молока, 55,9% яєць. Отже, товарні особисті селянські господарства стануть найбільш вразливою групою серед сільськогосподарських товаровиробників після приєднання до СОТ.

Варто ще раз наголосити можливі соціальні наслідки для сільських мешканців, які становлять майже третину всього населення України. Відповідно і частка населення, зайнятого у сільському господарстві, є незрівнянно більшою, ніж у розвинених країнах. Отже, цілком очевидно, що послаблення позиції національних виробників на внутрішньому агропродовольчому ринку в результаті приєднання України до СОТ зумовить прискорення темпів зростання безробіття у сільській місцевості.

Як можна знизити ризики для сільського господарства і сільського населення?

Зазначені ризики, на перший погляд, мають короткотерміновий характер. Проте, зважаючи на попередній досвід економічних перетворень в Україні, короткотермінові негативні чинники можуть перетворитися на довготермінові, а негативні тенденції – набути системного характеру. З огляду на зазначені ризики важливо, щоб сприяння власним сільськогосподарським виробникам і забезпечення продовольчої безпеки країни лишались пріоритетними напрямками аграрної політики. Завдання полягає у максимальному використанні переваг, що надає членство в СОТ, і мінімізації ризиків вже на етапі переговорного процесу.

Розподіл вигод і ризиків від лібералізації торгівельних режимів між учасниками агропродовольчого ринку є нерівномірним. Найбільш вразливим учасником, що отримує мінімум вигод і максимум ризиків, є сільськогосподарський виробник.

Переваги розподіляться на користь підприємств харчової промисловості, що є лідерами за обсягами іноземних інвестицій і багато з яких знаходяться у власності транснаціональних корпорацій, і зернотрейдерів, в десятку найбільш крупних з яких входять транснаціональні компанії. Останні вже давно працюють на зовнішніх ринках, керуючись правилами СОТ.

У свою чергу, у самому сільському господарстві у найбільш невивідному становищі опиняться виробники молока, картоплі овочів та фруктів. Враховуючи, що переважна частка цих продуктів виробляється в особистих селянських господарствах, саме сільське населення, що становить третину населення України, найбільше постраждає від лібералізації торговельних режимів на внутрішньому ринку.

Отже, найбільшу ефективність з точки зору пом'якшення негативних наслідків від приєднання до СОТ матимуть заходи, спрямовані на підтримку особистих селянських господарств і розвиток сільської місцевості. У сільській місцевості потрібно підтримувати формування та розвиток ринкової та соціальної інфраструктури, обслуговуючих кооперативів, дорадчих служб. Ці заходи належать до "зеленої скриньки" СОТ, їхнє фінансування не підлягає скороченню.

СЕЛЯНАМ ПРО ЄС: ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ

ЩО ОЧІКУЮТЬ УКРАЇНСЬКІ СЕЛЯНИ ВІД ЄС?

Чим викликаний інтерес жителів сільської місцевості України до ЄС?

Участь в СOT стане лише першим кроком на шляху реалізації стратегічної мети країни – вступу до Європейського Союзу (ЄС). Переваги і ризики, які очікують на українське село в ході підготовки і після вступу до ЄС, не менше цікавлять селян, ніж можливі наслідки від вступу до СOT. Інтерес до цієї проблеми значно підсилюється після вступу до ЄС наших сусідів – Польщі, Словаччини і Угорщини.

Вступ до Європейського Союзу (ЄС) Україна визначила стратегічним завданням своєї політики. Відповідно, заходи із підготовки до вступу у ЄС стали пріоритетними не тільки у сфері міжнародного співробітництва, але й у внутрішній економічній та соціальній політиці. Європейський Союз – спільнота з 25 країн, 10 з яких приєдналися до ЄС у 2004 році. Це – Кіпр, Чехія, Латвія, Литва, Естонія, Угорщина, Мальта, Польща, Словаччина і Словенія. Більшість із нових членів ЄС – постсоціалістичні країни, що, як і Україна, пройшли складний період ринкових трансформацій. Сільське господарство деяких з цих країн є подібним за структурою та рівнем розвитку до сільського господарства України. Тому на їхньому прикладі можна простежити, який вплив має політика ЄС на суспільство і економіку країн, що приєдналися.

Важливу роль в ЄС відіграє сільське господарство, і політика по відношенню до нього є однією з найбільш дієвих. Заходи такої політики суттєво змінюють стиль господарювання на селі, виробництво сільськогосподарської продукції та життя селян взагалі.

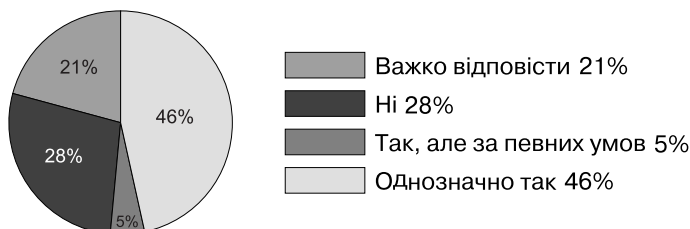
Чи підтримують селяни євроінтеграційні наміри України?

За даними соціологічного дослідження, проведеного серед дорослого сільського населення України у серпні 2005 року², половина селян повністю або за певних умов підтримують

² Дослідження було проведене на замовлення Інституту сільського розвитку в усіх областях України.

наміри України домогтися членства у ЄС; проти цього висловилися менше третини опитаних.

Розподіл відповідей респондентів на запитання "Чи підтримуєте Ви наміри України стати членом Європейського Союзу (ЄС)?", % респондентів

Селяни, які схвалюють вступ України до ЄС за певних умов, найчастіше наголошують на тому, що євроінтеграція "має бути вигідною для України", "не повинна нести збитки населенню", "треба щоб нас туди кликали, а не ми туди напрошувалися".

Серед яких соціальних груп селян прагнення України вступити у ЄС знаходить найбільшу підтримку?

Особливою підтримкою користуються євроінтеграційні наміри України серед економічно найактивніших соціальних і демографічних груп сільського населення, а у регіональному розрізі – серед мешканців західних областей України.

Отже, найбільше прихильників вступу до ЄС серед:

- **мешканців Галичини** (83% опитаних селян), а найменше – серед мешканців Донбасу (11% сільського населення Донбасу). У більшості інших регіонів частка тих, хто одноставно підтримує наміри України стати членом ЄС коливається в межах 40-50%;
- осіб, які оцінюють **матеріальне становище** своїх сімей як "**середнє**" (56% селян), а найменше – серед осіб з "низьким" та "дуже низьким" матеріальним становищем (відповідно 32% та 20%). Аналіз соціологів показав, що підтримка намірів вступу України до ЄС прямо залежить від з рівня матеріального становища респондентів;
- **осіб з повною вищою та базовою вищою освітою** (відповідно 52 та 53%), а найменше – серед тих, хто має неповну середню освіту (36%) та початкову освіту (27%).

Соціологи виявили пряму залежність підтримки намірів вступу України до ЄС від рівня освіти селян;

- **молодь віком до 35 років.** У цій віковій групі одно-стайно підтримують вступ до ЄС 56% респондентів, тоді як серед осіб середнього віку – 48%, а серед пенсійного – 35%;
- **чоловіків** (51%), і, відповідно, менше – серед жінок 41%).

На які позитивні зміни розраховують селяни

Очікування позитивних змін у сільському господарстві після вступу України в ЄС, % відповідей (загальна сума відсотків перевищує 100%, оскільки респондент міг вказати кілька варіантів відповіді)

у зв'язку із перспективою євроінтеграції?

Опитування селян України показало, що, у першу чергу, вони очікують збільшення вкладання коштів у соціальну сферу села, створення фермерських господарств в Україні, а також загального підвищення ефективності державної аграрної політики.

Чи мають селяни негативні очікування від намірів України вступити до ЄС?

Що ж стосується негативних очікувань, то на перше місце серед них вийшли побоювання селян щодо зростання трудової

Очікування негативних змін у сільському господарстві після вступу України в ЄС, % відповідей (загальна сума відсотків перевищує 100%, оскільки респондент міг вказати кілька варіантів відповіді)

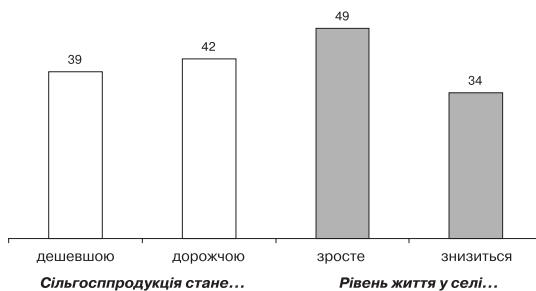
міграції з українського села в країни ЄС. Ці негативні очікування є цілком зрозумілими з огляду на розповсюджену вже сьогодні масову "втечу" трудових ресурсів з України насамперед із західних областей. Посилення зовнішньої трудової міграції у країнах, які нещодавно приєдналися до ЄС (Польщі, країнах Балтії тощо), тільки підтверджують висловлені респондентами припущення.

Окрім того, селяни побоюються, що продукція національного виробника буде витіснитися з внутрішнього ринку більш дешевою імпортною продукцією, а вітчизняне виробництво буде жорстко контролюватися на предмет дотримання певних, встановлених обсягів (квот).

Яких змін щодо цін на свою продукцію очікують селяни у разі вступу країни до ЄС? Чи пов'язують вони із вступом до ЄС покращання свого добробуту?

Серед селян, які взяли участь в опитуванні, немає одностайної думки щодо можливої зміни цін на сільгосппродукцію та зміни рівня життя у сільській місцевості, якщо Україні вступить в ЄС. Практично однакова кількість опитаних висловила протилежні точки зору стосовно можливої динаміки цін, а частка тих, хто вважає, що рівень життя в селі підвищиться не

Думка респондентів щодо можливої зміни цін на сільгосппродукцію та рівня життя селян після вступу України в ЄС, % респондентів (в кожному випадку не вказаний відсоток респондентів, які не визначилися з відповіддю)

кардинально перевищує частку тих, хто песимістично оцінює перспективу змін добробуту селян після вступу України в ЄС.

Враховуючи таку значну різницю у відповідях селян, ми спробували з'ясувати, які саме соціальні та демографічні групи частіше виявляли ті чи інші очікування стосовно підвищення рівня життя у селі. **Аналіз свідчить, що найчастіше прогнозували зростання рівня життя в селі:**

- мешканці Галичини (78% серед респондентів цієї групи);
- працівники сфери обслуговування (58%);
- особи з повною і базовою вищою освітою (відповідно 58 та 54%);
- особи із "середнім" матеріальним становищем (58%);
- молодь віком до 35 років (57%);

Найчастіше говорили про ймовірне зниження рівня життя в селі:

- мешканці Донбасу і Півдня (у кожному випадку – 52%);
- особи з "дуже низьким" матеріальним становищем (54%);
- особи з початковою та неповною середньою освітою (відповідно 42 та 37%);
- пенсіонери (38%), працездатні особи, зайняті лише в особистому господарстві (38%);
- особи середнього та пенсійного віку (у кожному випадку – 37%).

Отже, можна зробити висновок, що селянам бракує інформації щодо того, які реальні здобутки і втрати матиме українське село від реалізації євроінтеграційних намірів.

Чи потребують селяни інформації щодо спільної аграрної політики ЄС?

Половина (53%) опитаних позитивно відповіла на питання "Чи потрібна Вам інформація щодо спільної аграрної політики, яку проводять країни Європейського Союзу?". Насамперед для цих респондентів ми підготували цю брошуру. Щоб визначитися із колом майбутніх читачів, ми з'ясували, які саме групи сільського населення проявляють найбільший інтерес до спільної аграрної політики країн ЄС. **Це такі соціальні та демографічні групи:**

- **сільські підприємці, працівники соціальної сфери та сфери обслуговування села** (у кожній вказаній групі потребу в інформації висловили 67% респондентів);
- **особи з матеріальним становищем "вище середнього"** (65%);
- **молодь до 35 років** (59%);
- **особи з базовою та повною вищою освітою** (відповідно 57 та 56%).

ЩО ЯВЛЯЄ СОБОЮ СПІЛЬНА АГРАРНА ПОЛІТИКА ЄС (САП)?

Звідки походить спільна аграрна політика ЄС?

Уперше Спільна аграрна політика (САП) була запроваджена у країнах Західної Європи у 50-х роках ХХ століття. На той час внаслідок війни не можливо було забезпечити достатні обсяги виробництва продуктів харчування, оскільки сільське господарство Європи було зруйновано. Тому першою метою САП стало забезпечення високої продуктивності праці протягом всього ланцюга виробництва продуктів харчування та забезпечити ЄС життєздатним сільськогосподарським сектором економіки. САП заохочувала виробництво сільськогосподарської продукції шляхом виплат фермерам та гарантування для них високих цін збуту. Фінансова допомога надавалася для розширення виробництва, для впровадження нових технологій. Це допомагало фермерським господарствам виживати та розвиватися.

Але у 80-х роках минулого століття в Європі виник постійний надлишок продукції сільського господарства. Частина надлишку експортувалася (за допомогою знову ж таки виділення субсидій), частина зберігалася або знищувалася

на території ЄС. Така ситуація потребувала перегляду цілей САП. Окрім того, гостро постала проблема збереження довкілля у сільськогосподарських районах.

Таким чином, у 90-х роках ХХ століття САП була переглянута та суттєво змінена. Зміни перш за все торкнулися обмеження виробництва, екологічних заходів та розвитку сільської місцевості. Процес переорієнтації САП триває і досі, і з кожним роком все більша частка коштів виділяється на програми сільського розвитку та природоохоронні програми. Прямі виплати фермерам зараз спрямовані на виробництво тих товарів, на які є попит, і в тих обсягах, щоб задовольнити попит і одночасно не створити надлишку. До того ж виплати більше орієнтовані на підвищення якості продукції, ніж на збільшення кількості.

Основні поняття САП.

З метою полегшення подальшого сприйняття матеріалу наведемо основні поняття САП із необхідними поясненнями.

Виведення (земель) – виведення земельних ділянок із сільськогосподарського ужитку, наприклад, з метою обмеження виробництва або збереження довкілля. Таке виведення іноді є необхідною умовою для отримання фермерами виплат.

Заходи щодо пропозиції продукції – будь-які заходи, які контролюють або впливають на пропозицію сільськогосподарської продукції. Наприклад, дозволений верхній рівень виробництва країною товарів, максимальна площа сільськогосподарських угідь, максимальна кількість худоби тощо.

Експорті відшкодування – це виплати за одиницю експортованого за межі ЄС товару для компенсації різниці між внутрішніми цінами ЄС та світовими цінами (перші з них – більші).

Єдина система виплат за площею угідь – схема, що застосовувалася для спрощення у нових 10 країнах-членах ЄС. Усі виплати фермерам виділялися "в одній корзині" та залежали від площі сільськогосподарських угідь.

Несприятливі регіони – регіони країн, в яких несприятливі природні умови призводять до низької продуктивності сільського господарства.

Обмеження виробництва (квоти) – обмеження обсягів продукції, яка може бути вироблена; застосовується до цукру

та молока. Існують різні засоби контролю дотримання обмежень, в тому числі штрафи за виробництво понад квоту.

Органічне сільське господарство – спосіб господарювання, при якому накладаються суворі обмеження на використання добрив та пестицидів.

Політика розвитку сільської місцевості – це заходи, які сприяють виживанню та розвитку сільських територій. Велику роль у цьому відіграє сільське господарство, особливо у збереженні довкілля та забезпечення населення робочими місцями. Такі заходи в основному фінансуються спільно з бюджету ЄС та бюджету країни.

Премії – премії виплачуються фермерам, які задіяні в окремих секторах сільського господарства. Найчастіше використовуються в тваринництві – премії за поголів'я худоби.

Прямі виплати – такі виплати спочатку були впроваджені для компенсації фермерам втрати прибутків у випадку, коли зменшувалася підтримка цін на окремі продукти. Зараз вони є суттєвим заходом допомоги фермерам в ЄС. Наприклад, існують виплати за кожен гектар землі, на якій вирощують зернові або соняшник, окремі виплати за утримання дійних корів тощо.

Система консультування фермерів (дорадництво) – заходи, які допомагають визначитись з напрямом удосконалення господарства та здійснити таке удосконалення. Це, наприклад, виконання екологічних вимог та стандартів утримання тварин, вдосконалення способів збуту продукції тощо.

Субсидії – прямі чи непрямі вигоди, яке надає уряд за виробництво або продаж окремого товару чи послуги.

Схема раннього виходу на пенсію – схема передбачає виплати фермерам похилого віку, які вирішили завершити свою фермерську діяльність з метою стимулювання розвитку господарств молодих фермерів, які здатні підтримувати конкурентоспроможність господарства, та для виводу земель з сільськогосподарського ужитку.

Ферми, частково орієнтовані на ринок – господарства, які виробляють продукцію для власного споживання, але окрему частку виділяють для збуту.

Підтримка цін – ціни, встановлені урядом, які визначають, прямо чи опосередковано, внутрішні ринкові ціни або ціни виробника.

Чи існує європейська модель сільського господарства? Якою вона є?

Для країн ЄС існує спільна модель сільського господарства, основні характеристики якої коротко укладаються у таку схему:

- багатofункціональність, завдяки якій сільське господарство не тільки витримує конкуренцію, але й вписується у довкілля;
- малі та середні підприємства родинного типу;
- тісна взаємодія розвитку аграрного сектору з розвитком довкілля та суспільства;
- якісна продукція та підвищення стандартів безпеки і технологій.

Розшифруємо детальніше основні характеристики європейської моделі.

Багатofункціональне сільське господарство – це конкурентне з економічної точки зору сільське господарство, яке розширює види діяльності як у сфері виробництві товарів, так і у сфері наданні послуг. САП допомагає направити своє виробництво на такі товари, які потім можна продати за нормальними цінами і отримати прибуток. Окрім того, багатofункціональне сільське господарство вписується у довкілля, тобто є адаптивним з екологічної точки зору. В екологічному аспекті намітилися два напрями розвитку сільського господарства. Перший підхід передбачає поступову відмову від "хімізації" виробництва – шкідливих добрив, синтетичних харчових домішок, отрутохімікатів для боротьби із шкідниками тощо. Другий підхід спрямований на зменшення шкоди природі від власне сільського господарства. Наприклад, очищення стічних вод з викидами з свиноферми, застосування сівозмін у рослинництві, що запобігають виснаженню ґрунтів тощо.

Що ж стосується переважання у структурі сільського господарства країн ЄС малих та середніх підприємств родинного типу, на яких, власне, і базується європейська модель сільського господарства, то зауважимо, що хоча САП не ставить вимог до розміру підприємства, але, як показує досвід постсоціалістичних країн, що приєдналися до ЄС, саме такі підприємства адаптуються легше і тому виживають.

Європейська модель передбачає також тісний взаємозв'язок аграрної сфери і довкілля. Зараз українське село, як і сільська місцевість постсоціалістичних країн – нових членів ЄС – це в основному сільське господарство. Проблеми села розглядаються і вирішуються кризь призму проблем сільського господарства, прибуток селяни отримують переважно від продажу сільськогосподарської продукції, і більшість селян є сільськогосподарськими виробниками принаймні для себе, а частка – і на продаж. ЄС розвертає аграрну політику у бік розвитку сільської місцевості, екологічної безпеки, зростання рівня та якості життя на селі, рівня соціальних послуг тощо. Звичайно, основою залишається сільське господарство, але значні кошти виділяються на розвиток сільської місцевості. В ЄС нормальним є проживання багатьох людей у селах без великої власної земельної ділянки, а також таких, що займаються виключно несільськогосподарською діяльністю, або тих, що поєднують види діяльності, наприклад, птахівництво та екологічний туризм.

Таким чином ЄС без зниження уваги до сільського господарства сприяє незалежному від сільськогосподарського виробництва розвитку села.

Європейська модель також включає виробництво якісної продукції та підвищення стандартів безпеки і рівня технологій. Завдання полягає у тому, щоб споживачі отримували якомога безпечніші та якісніші продукти, а якість та безпека залежать від виробників. Цього можна досягти тільки зміною технологій і контролем готової продукції. Звичайно, нові технології вимагають вкладення коштів. Але якісніша продукція коштує дорожче, тому такі вкладення окупаються.

Як визначається мета і у чому полягають завдання Спільної аграрної політики?

Основною метою САП є запровадження системи сільськогосподарського розвитку, що дає змогу фермерам урізноманітнювати свою продукцію та виробляти товари, яких потребує ринок. На сучасному етапі САП орієнтована на попит.

Спільна аграрна політика ставить і вирішує такі завдання:

- підвищувати продуктивність сільського господарства;
- забезпечувати високий рівень життя для фермерів;

- забезпечувати виробництво продуктів, яких потребує населення (відповідність попиту та пропозиції);
- забезпечувати доступність ресурсів;
- підтримувати справедливий рівень цін.

Яким чином САП досягає своєї мети?

Для досягнення визначеної мети в рамках Спільної аграрної політики ЄС використовуються такі механізми:

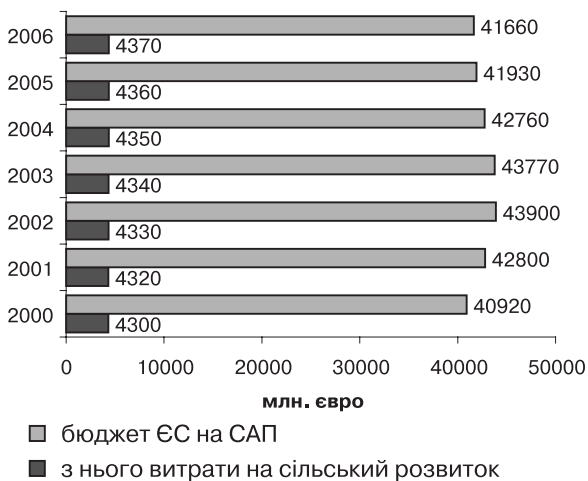
1. Європейська Комісія (орган ЄС, який впроваджує політику ЄС і пропонує закони), гарантує що продукція, яка вироблена в рамках квоти на виробництво країни і відповідає стандартам якості, буде куплена за цінами, вищими, ніж середні світові ціни. Зауважимо, що не йдеться тільки про підвищення цін. Насамперед йдеться про прямі доплати до виробленої продукції. Чим вищою є якість, тим вище доплата. Це дозволяє отримувати прибуток виробникам, і одночасно для споживачів ціни залишаються доступними.

2. На ринок ЄС не дозволяється імпорт продукції за нижчими цінами, ніж ціни виробників в ЄС. Це допомагає захистити фермерів. Адже на дотримання стандартів якості витрачається багато коштів і собівартість продукції стає високою. Така продукція не зможе конкурувати на ринку з продукцією, ціни на яку є нижчими, тому таку продукцію на ринок не допускають. Таким чином фермери дотримуються стандартів якості, не втрачаючи при цьому попит.

3. Певна кількість продукції може експортуватися за межі країн ЄС. При цьому виплати виробникам сприяють зниженню цін на експортовану продукцію. Таким чином така продукція може конкурувати на ринку третіх країн (країн не членів ЄС). При цьому якість зберігається на рівні вимог ЄС, тому ця продукція часто є більш привабливою для споживачів за межами ЄС, ніж місцева. У такий спосіб Європейська Комісія стимулює експорт сільськогосподарської продукції.

У першому розділі цієї брошури наголошувалося про негативне ставлення з боку СОТ до експортних субсидій, отже виникає питання, яким чином застосування експортних субсидій та інші заходи САП співвідносяться з регулюванням виробництва і торгівлі сільськогосподарською продукцією в СОТ.

Бюджет ЄС на Спільну аграрну політику, млн. євро

Як співвідноситься САП з вимогами СОР?

Після приєднання десяти країн до ЄС, останній став найбільшим виробником сільськогосподарської продукції. Заходи щодо підтримки експорту, підтримки цін і обсягів виробництва суперечать вимогам СОР. Це стало однією з причин зміщення фокусу САП з підтримки виробників та експорту на розвиток сільської місцевості та впровадження стандартів якості. Більшість заходів щодо якості продукції та розвитку села входять до "зеленої скриньки" СОР.

Яким є бюджет ЄС на Спільну аграрну політику? Яка його частка витрачається на розвиток сільської місцевості?

ЄС надає фермерам широку підтримку і витрачає суттєвий відсоток свого бюджету на реалізацію спільної аграрної політики (САП).

Ми зупинилися на основних поняттях, меті, завданнях та механізмах САП. Але найбільше цікавить наших селян, що дає Спільна аграрна політика ЄС самим селянам.

ЩО ДАЄ САП ВИРОБНИКАМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ВСІМ СЕЛЯНАМ?

Від чого залежить обсяг прямих субсидій фермерам?

Прямі виплати фермерам мають на меті орієнтувати виробників на задоволення попиту споживачів. Раніше виплати залежали від обсягів продукції, яка вироблялася. Але зараз, враховуючи те, що на багатьох ринках існує надлишок виробництва сільськогосподарської продукції, метою виплат стало спрямувати виробників на потреби споживачів.

Обмеження виробництва окремих товарів вважається необхідним, щоб підтримувати ціни на ринку.

Для цього можуть бути використані такі субсидії: субсидії на експорт продукції до країн – не членів ЄС; субсидії на зберігання продукції (у такому разі продукція не виходить на ринок).

Також існують квоти (обмеження) на виробництво молочної продукції, поголів'я худоби тощо. Недотримання цих квот призводить до зменшення субсидій фермеру або взагалі до їхнього скасування.

Якщо ж частина землі у власності фермера не обробляється, це є підставою для збільшення субсидій.

Окрім того, фермери при виробництві повинні дотримуватися таких стандартів:

- екологічних стандартів;
- стандартів безпеки продуктів харчування;
- стандартів утримання сільськогосподарських тварин.

Кому надається фінансова допомога на природоохоронні заходи?

САП передбачає фінансову допомогу сільськогосподарським виробникам у разі зменшення ними поголів'я худоби, площі культивованої землі, створення ставків, засадження частини земельних угідь лісами, природоохоронні заходи.

З іншого боку, необхідною умовою для отримання цих субсидій є дотримання екологічних стандартів.

Що таке допомога на розвиток сільськогосподарських територій?

Така допомога надається переважно шляхом одночасного фінансування із спільного бюджету САП та державного

або місцевого бюджету країни-члена ЄС. Нижче перераховані найбільш розповсюджені програми.

Навчання у сфері нових технологій сільськогосподарського виробництва та інших видів діяльності у сільській місцевості (наприклад, діяльності у сфері "зеленого туризму").

- Допомога у розвитку виробництва для молодих фермерів.
- Допомога при виході на пенсію фермерам пенсійного віку.
- Інвестування у розвиток ферм та лісових угідь.
- Удосконалення та реконструкція приміщень та обладнання ферм.
- Допомога фермерам у дотриманні стандартів виробництва ЄС (екологічних стандартів, стандартів якості продукції, суспільного здоров'я тощо).
- Допомога на забезпечення ферм обладнанням для переробки продукції з метою збільшення прибутків фермерів шляхом виробництва продукції з більш високою доданою вартістю.
- Допомога у збуті продукції на єдиному ринку.
- Підвищення рівня якості продукції та просування якісної продукції на ринок.
- Становлення (формування) груп виробників у країнах – нових членах ЄС.
- Підтримка фермерства у гірських та інших несприятливих для землеробства районах.
- Відновлення пошкоджених сільськогосподарських угідь.
- Сприяння підвищенню умов утримання худоби.
- Оновлення сільської інфраструктури та інфраструктури сільськогосподарських районів.
- Заохочення туризму.
- Забезпечення доступу сільського населення до основних послуг.
- Заходи із захисту довкілля.
- Сприяння залісненню.
- Сприяння догляду за лісами.

Які вимоги висуваються до якості продукції?

Якість продукції є однією з вимог доступу продукції на єдиний ринок ЄС. Система контролю є досить суворою. Так, контролюється стан здоров'я поголів'я худоби, кількість добавок у їхніх кормах, рівень пестицидів у продукції, впроваджена система маркування м'яса та інших продуктів тощо.

При цьому САП не ставить лише вимоги до якості продукції. Вона передбачує заходи для досягнення цих стандартів. Наприклад:

- фінансування програм сільськогосподарського розвитку, що дає змогу фермерам підвищити якість продукції, удосконалити технології виробництва, зробивши кінцевий продукт більш якісним та безпечним;
- спеціальні заохочення для переходу на органічне виробництво.

Що таке органічне сільськогосподарське виробництво?

Це виробництво, в якому дотримані такі умови:

- не порушується структура та родючість ґрунтів;
- забезпечуються високі стандарти утримання сільськогосподарської худоби;
- не використовуються синтетичні добрива, гормони та антибіотики;
- не використовуються генетично-модифіковані організми.

У разі якщо продукція на 95% виготовлена з дотриманням цих умов та пройшла офіційну перевірку, на продукцію ставиться спеціальний знак.

Що таке квоти на виробництво?

При вступі до ЄС, країні надаються квоти на виробництво кожного виду сільськогосподарської продукції. Ці квоти залишаються незмінними. Взагалі, квоти обговорюються ще на етапі вступу країни до ЄС. Після прийняття політичного рішення щодо вступу відбувається цілий ряд перегорів протягом тривалого часового періоду. У цей період сільське господарство буде працювати над розширенням виробництва по тих видах продукції, де це дозволяють квоти. Перевиробництво після вступу до ЄС не допускається.

Це дуже важливий момент для сільського господарства України, який потрібно буде враховувати при розробці стра-

---

тегії підготовки галузі до вступу у ЄС. Пояснимо цей момент на конкретному прикладі. Якщо квота країни на виробництво молока встановлена на рівні його виробництва на момент вступу, то навіть при збільшенні надойів завдяки новим технологіям, більше молока виробляти не можна.

Окрім того, встановлюються обмеження на площу сільськогосподарських угідь.

Отже, як і при вступі країни до СОТ, майбутні умови сільського господарства в ЄС залежатимуть від переговорного процесу та від стану сільського господарства на час прийняття політичного рішення щодо вступу і на момент вступу. В Україні останнім часом відбувається зниження виробництва продукції тваринництва, отже розвиток саме цієї галузі буде найбільш проблеми як на етапі вступу, так і після набуття членства в ЄС.

Які особливості застосування САП у тваринництві?

Що очікує тваринництво при приєднанні до ЄС?

- по-перше, і головне – високі ветеринарні стандарти на продукцію;
- по-друге, стандарти утримання тварин;
- по-третє, це викличе зростання собівартості продукції (як молочної, так і м'ясної);
- по-четверте, наслідком стане, у свою чергу, зростання цін на продукцію;
- по-п'яте, квоти на виробництво.

Що означають високі ветеринарні стандарти на продукцію для виробників?

Для виробників – це суворий контроль не тільки готової продукції, але і процесу її виготовлення. Виявлені факти присутності антибіотиків у м'ясі, слідів окремих видів домішок до кормів у м'ясі та молоці, відсутності щеплень тварин викликають в умовах САП до можливості потрапляння продукції на ринок. Особливо важко дотримуватися цих жорстких вимог індивідуальним господарствам.

За рахунок чого відбудеться зростання собівартості продукції?

По-перше, як уже наголошувалося, за рахунок жорстких ветеринарних умов. Зростуть витрати на корми (тому що більш якісні коштують дорожче). Переведення тварин на змішану систему утримання (замість стійлової) також збільшить витрати. По-друге, за рахунок вимог щодо збереження довкілля. Так, більш затратною стає переробка відходів тваринництва, дотримання норм очищення стічних вод потребуватиме впровадження нових технологій.

Якщо зросте і собівартість і ціни, то яким чином зміниться прибуток?

Це залежить від виду продукції та її класу (якості). Чим вище якість продукції, тим більше виграшу отримає виробник від зростання цін.

Що буде із дрібними господарствами, в яких утримується невелика кількість тварин?

Стандарти ЄС щодо утримання тварин дуже високі. Високі стандарти потребують багато затрат. Причому ці затрати не сильно залежать від поголів'я, більше від наявності випасів, приміщень для утримання, можливостей контролю за станом здоров'я тварин, стану здоров'я тварин, якості кормів тощо. Зрозуміло, що такі затрати є менш суттєвими для великого поголів'я – вони можуть бути покриті прибутком від масштабу виробництва.

Тому більшість наших селян, які утримують невелику кількість тварин, зіткнуться з тим, що утримувати тварин згідно зі стандартами буде не вигідно. Треба буде або збільшувати поголів'я, або відмовлятися від утримання худоби. Ці процеси відбувалися, зокрема, у Польщі вже у період підготовки до приєднання до ЄС. Майже половина польських господарств, які утримували корів, мали по одній-дві корови. Поступово частка таких господарств у Польщі зменшується.

З іншого боку, чим менше корів має господар, тим менш вигідно йому купувати спеціальне високотехнологічне обладнання, закуповувати корми високої якості, купувати телят з кращою селекцією та більшими надоями. Те, що може доз-

---

волити собі власник 100 корів, не може дозволити власник однієї-двох корів. Тому надої зазвичай більші в більших господарствах.

Наприклад, якщо порівнювати країни ЄС та Польщу перед приєднанням, то середні надої молока в країнах ЄС були майже у 1,5 раза вищими. Це означає, що молочна продукція країн ЄС була більш конкурентоспроможною на відкритому ринку. Надалі у Польщі відбувалися процеси концентрації виробництва – кількість голів корів в польських господарствах збільшувалася, зросли середні надої молока внаслідок дотримання стандартів утримання худоби та впровадження нових технологій.

Окрім того, у великих господарствах більше молока високої якості, так названого "класу екстра". Його легше продати на відкритому ринку ЄС. За його виробництво ЄС може надавати платежі (за кількістю літрів). У Польщі такі платежі надавалися деякий час перед приєднанням.

Подібний шлях проходять і господарства, які утримують свиней. Тому, чим меншим є господарство, тим менш вигідно утримувати худобу. В період приєднання до ЄС більшість дрібних господарств змушені або відмовлятися від утримання худоби, або збільшувати поголів'я.

Чи означає це, що повернеться система тваринництва, яка була в колгоспах – великі тваринницькі ферми і комплекси?

Ні, не означає, бо великі ферми не задовольнятимуть екологічним стандартам. Наприклад, в Польщі середня кількість рогатої худоби на 100 га становить 40 голів. Кількість свиней на 100 га – 115 голів.

Як можна отримати статус "екологічного господарства"? Чи важко це зробити в ЄС?

У країнах ЄС сільськогосподарським виробникам для цього необхідно пройти інспекцію, яка приходить без попередження і є суворою. Статус надається на 12 місяців. Фермер отримує відповідну ліцензію.

Умови досить суворі. Наприклад, у Польщі, де майже всі ґрунти без суттєвих забруднень, змогли отримати статус "екологічного господарства" тільки 15% господарств.

Які зміни очікують після вступу до ЄС найманих працівників сільськогосподарських підприємств?

З одного боку, сільськогосподарським підприємствам буде надаватися допомога на впровадження нових технологій. Нові технології допоможуть збільшити обсяги виробництва і підвищити якість продукції з меншими затратами праці. Таким чином, потреба в найманій праці зменшиться, отже зросте рівень безробіття у сільській місцевості.

З іншого боку, зросте потреба у кваліфікованих кадрах, у тому числі з вищою освітою. Підвищиться попит на спеціалістів, які розуміються на нових технологіях, методах ведення спеціального фінансового обліку тощо. Будуть і спеціальні програми для сприяння підготовці кваліфікованих кадрів. Із підвищенням кваліфікації збільшиться оплата праці. Отже, щоб отримати роботу, треба буде підвищувати кваліфікацію.

Але проблема безробіття найманих працівників на селі буде надзвичайно гострою. На жаль, ЄС не передбачає програм у цій сфері. Ця проблема цілком ляже на плечі уряду України. Україна має досвід впровадження подібних програм, хоча і не в таких масштабах. Без сумніву, програма потребуватиме значних коштів.

Чим можна буде ще займатися в селі, якщо не виробництвом сільськогосподарської продукції?

Як показує досвід країн, що приєдналися до ЄС у 2004 році, багато господарств паралельно із виробництвом сільськогосподарської продукції або без сільськогосподарського виробництва займаються несільськогосподарськими видами діяльності. Здебільшого це різні туристичні послуги.

Отже, ми вже зачепили тему можливих наслідків для сільського господарства України від вступу до ЄС і використовуємо для її розкриття досвід наших сусідів, які набули членства у ЄС у 2004 році. У наступному розділі ми зупинимося на цьому питанні більш детально.

ЯК САП ВПЛИНУЛА НА СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО НОВИХ ЧЛЕНІВ ЄС?

Якою є Спільна аграрна політика стосовно дрібних господарств десяти нових членів ЄС?

Основною особливістю країн, що приєдналися до ЄС у травні 2004 року, є велика кількість малих фермерських господарств, найчастіше сімейних, які виробляють продукцію для власного споживання та певну частину на продаж. Це є характерним і для України. Отже, розглянемо політику допомоги малим (сімейним) господарствам у країнах, що приєдналися.

Малі фермерські господарства опинилися у нових ринкових умовах. Для того, щоб вони провели реструктуризацію та змінили структуру виробництва таким чином, щоб вона відповідала САП, їм запропонували скористатися фінансовою підтримкою. Впроваджуються п'ятирічні плани переходу на нову структуру виробництва.

Згідно цим планам організовано також консультаційні центри, які надають допомогу при реструктуризації, можуть субсидувати вдосконалення обладнання, перехід на органічне виробництво, підвищення рівня екологічності виробництва.

Існують спеціальні програми допомоги для досягнення стандартів суспільного здоров'я, гігієнічних норм, стандартів утримання тварин та безпеки землекористування.

Основні заходи фінансової підтримки САП направлені на підвищення рівня життя у сільській місцевості. Різниця між рівнем доходів населення, доступу до послуг, розвитку інфраструктури у сільській місцевості та у містах країн – нових членів ЄС є значно більшою, ніж у "старих" членів ЄС. Тому значна частина коштів фінансової підтримки САП спрямовується на зменшення цієї різниці.

Окрім того, фермери нових членів ЄС, якщо вони виконують усі вимоги САП, отримуватимуть таку саму підтримку, як і країни ЄС-15. Виключенням є прямі субсидії. Впровадження прямих субсидій буде здійснюватися протягом десяти років, починаючи з рівня 25% від субсидій, які отримують фермери "старих" членів ЄС. Поступово розміри підтримки планується вирівняти.

Якими є вимоги до стандартів якості продукції у країнах, які приєдналися до ЄС?

Незважаючи на особливості сільського господарства країн, що приєдналися, не передбачено жодного перехідного періоду щодо вимог до якості продукції. Відповідні вимоги накладаються з моменту вступу до ЄС. Продукція, яка не відповідає стандартам, не допускається на внутрішній ринок.

Виконання ж стандартів екологічності виробництва та утримання тварин не вимагається з моменту переходу. Це стало компенсацією за етапність впровадження прямих виплат фермерам.

Тому важливою є підготовка до переходу на нові стандарти якості продукції та виробництва.

Як саме буде відбуватися впровадження САП: миттєво чи процес буде поступовим?

Перехід є майже одномоментним для впровадження стандартів на продукцію, яка виходить на спільний ринок ЄС. Для країн, що приєдналися у 2004 році, стандарти були впроваджені буквально за два місяці. Але впровадження САП відбувається поетапно.

Якими є етапи впровадження САП в нових членах ЄС, наприклад, у Чехії?

У процесі впровадження Спільної аграрної політики у Чехії передбачено три етапи.

1-й етап тривалістю три роки. Починають діяти окремі європейські механізми підтримки сільського господарства, а саме, компенсаційні виплати в молочному секторі, національна дотаційна програма.

2-й етап тривалістю чотири роки. Відбудеться повне пристосування дотаційної політики країни до вимог єдиної системи та розвиток системи консультування на селі (дорадчих служб).

3-й етап тривалістю три роки. Період повної гармонізації Чеської та європейської аграрної політики, зрівняння прямих виплат та дотацій в рамках ЄС.

Таким чином, процес впровадження засад САП є поступовим та триватиме десять років.

Передбачається, що сукупна підтримка сільського господарства Чехії зросте майже на третину, а прямі платежі

та субсидії – майже у чотири рази. На першому етапі вступу більшість коштів (63%) виділятиметься на забезпечення стабільності господарств. Таким чином, фермерам будуть, в першу чергу, допомагати вижити у початковий період після приєднання. З цих коштів третина буде направлена на стимулювання зростання конкурентоспроможності господарств, п'ята частина – на виконання екологічних стандартів ЄС.

Які конкретні програми фінансуються з бюджету ЄС протягом першого періоду після вступу?

Протягом першого періоду після вступу фермерським господарствам надаються такі програми:

- пенсійна програма, яка здійснюється за такою схемою. Господарство передається фермеру працездатного віку, при виході на пенсію попереднього власника. Попередній власник забезпечується пенсією на рівні 220-440% від мінімальної пенсії;
- підтримка малих господарств з невеликим власним економічним потенціалом (у розмірі 1250 євро на рік). Допомога надається на три роки, протягом яких фермер повинен збільшити своє виробництво;
- підтримка господарювання у районах з несприятливими умовами (гірська місцевість, неродючі ґрунти, тощо). Метою такої підтримки є запобігання занепаду сільського господарства в несприятливих регіонах;
- охорона навколишнього середовища, особливо в екологічно деградуючих районах;
- заліснення з урахуванням догляду за насадженнями на першому етапі;
- пристосування господарств до стандартів ЄС у сфері утримання тварин та охорони природи;
- створення колективів агровиробників з метою забезпечення дотримання стандартів кожним з учасників.

Зауважимо, що нові країни ЄС отримували допомогу від ЄС задовго до вступу. Це робилось для того, щоб "підтягти" сільське господарство до рівня країн ЄС та підготувати фермерів до зміни умов при вступі.

Які конкретні програми уряд Польщі впроваджує з дозволу Комісії?

Поряд із фінансуванням з боку ЄС, частина програм фінансується з державного бюджету країн, що приєдналися до ЄС. Зокрема, уряд Польщі впроваджує програму активізації сільськогосподарських регіонів і програму створення сільськогосподарських консультацій (аналоги до-радчих служб в Україні).

Програма активізації сільськогосподарських регіонів розпочалася до вступу Польщі в ЄС і продовжується після вступу.

Програма передбачає такі заходи:

- надання мікропозик на створення робочих місць;
- фінансування програм підвищення кваліфікації працівників;
- фінансування шкільної освіти на селі;
- часткове фінансування розбудови сільської інфраструктури (маються на увазі соціальні об'єкти, такі як лікарні і дитячі садки, водопостачання та газопроводи, дороги, дамби та інші споруди).

Згідно з програмою створення сільськогосподарських консультацій фермери та інші мешканці сіл отримують безкоштовні консультації щодо зміни умов господарювання. Селянам допомагають отримати та заповнити бланки на допомогу, дізнатися про введення нових стандартів та вимог, отримати допомогу у прийнятті рішення про розширення або скорочення господарства, про переорієнтування на інше виробництво.

Які зміни відбулися у сільському господарстві Чехії після вступу до ЄС?

При вступі до ЄС країни-кандидати намагаються розширити своє сільськогосподарське виробництво, щоб домогтися вищих дозволених максимальних рівнів виробництва, оскільки після вступу змінити ці обмеження стає неможливим. Наприклад, для Чехії були встановлені обмеження щодо максимальної дозволеної площі земель в обробітку у розмірі 2 254 тис. га та на поголів'я великої рогатої худоби у розмірі 1 млн. умовних голів.

За перший рік після вступу до ЄС рівень продуктивності праці в сільському господарстві Чехії зріс на 26%, а рівень зайнятості знизився на 5%.

Рівень загальної підтримки сільського господарства в Чехії у перший рік після вступу становив 23%, а в країнах ЄС – 35%. Різниця у рівнях підтримки пояснюється обмеженими можливостями бюджету країни та вимогами САП.

У країні була розроблена і впроваджується концепція розвитку аграрної політики після вступу до ЄС, про спрямування якої говорить її назва – "Сільськогосподарські регіони, село, біорізноманіття, вода".

Стратегічні цілі розвитку сільського господарства у цій концепції визначені наступним чином:

- підвищення конкурентоспроможності на основі підвищення ефективності виробництва, якості та регіонального різноманіття продукції;
- збереження зв'язків жителів села з сільськогосподарським виробництвом;
- зниження ризику виводу земель із сільськогосподарського ужитку;
- посилення уваги до водної меліорації;
- забезпечення якості та чистоти води, яка використовується в сільському господарстві;
- забезпечення біологічного різноманіття сільських територій.

ЯКІ НАСЛІДКИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ МОЖНА ПЕРЕДБАЧИТИ ПІСЛЯ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС?

Ми вже познайомилися з очікуваннями українських селян від вступу країни до ЄС. А чи виправдалися позитивні та негативні очікування фермерів у нових членах ЄС?

Оскільки аграрна політика ЄС – один із важливих чинників при розгляді переваг вступу до ЄС, і більшість країн, які вступили до ЄС у 2004 році, є аграрними країнами, думці фермерів щодо вступу надавалось велике значення.

Наприклад, більшість фермерів в Польщі очікували переваг для себе від приєднання до ЄС (73%), і лише 10% фермерів вважали, що приєднання матиме негативний ефект. Зараз 63% поляків вважають, що виграли від приєднання до ЄС, а 85% відсотків фермерів задоволені, бо отримали прямі фінансові виплати. У той же час польські фермери були добре

проінформовані про умови господарювання в ЄС: 36% вважали, що розібралися досконально в САП, а 33%, – що знають все необхідно для свого сектору господарства. Оптимістичніше польських фермерів є очікування тільки румунських та болгарських фермерів, країни яких зараз готуються до вступу.

З іншого боку у найменш проінформованих щодо САП країнах (Чехія та Словенія) очікування фермерів були найбільш песимістичні.

Таким чином, стає зрозумілим, що негативні очікування від приєднання до ЄС, які існували в країнах-кандидатах, були пов'язані із недостатньою інформованістю фермерів.

Чи будуть позитивні наслідки для сільськогосподарських виробників?

З досвіду інших країн можна передбачити, що хоча приєднання відбувається миттєво, зміни відбуватимуться поступово. Оскільки, власне, і САП буде впроваджуватися поступово, то суттєві результати стануть відчутними тільки через 5-7 років після приєднання.

Тим не менше, деякі позитивні наслідки мають місце відразу.

- Зростання обсягів виробництва і підвищення якості продукції.
Ці зміни відбуваються під впливом програм щодо впровадження нових технологій, переорієнтації виробництва, розширення виробництва.
- Відкриття ринків для збуту продукції, сприяння експорту (на митній території ЄС експортні субсидії не заборонені згідно з вимогами СОТ, хоча поступово скорочуються), перешкоди імпорту з третіх країн. Власне, це викличе як позитивні, так і негативні наслідки. Відкриваючи національним виробникам ринки збуту в інших країнах, Україна робить свій ринок відкритим для імпортової продукції. Поступове зближення цін національних виробників та імпортерів призведе до зміщення попиту у бік імпортерів. Але загалом можливість продавати продукцію за цінами ЄС збільшиться в порівнянні з періодом до приєднання.
- Зростання цін на продукцію сільського господарства. Це відбудеться за рахунок зростання якості продукції

(більш якісна продукція матиме більший ринок збуту та вищу ціну).

- Зростання цін призведе до зростання прибутків, навіть при зростанні витрат на дотримання стандартів якості.

Наскільки ринок ЄС буде відкритий для українських виробників?

Це залежить виключно від виробника. Умови стандартів якості на продукцію та технологія виробництва чітко визначені 22-ма вимогами САП. При дотриманні цих вимог ринок ЄС буде відкритим для продукції. Але, з іншого боку, ринок ЄС вже наповнений продукцією, тому конкуренція буде дуже суворою. Загальний обсяг реалізації сільськогосподарської продукції навряд чи зміниться, тому що національний ринок буде відкритий для виробників інших країн.

Наскільки імовірно, що імпортні товари витіснять національну продукцію?

Певне витіснення можна передбачати. Це, перш за все, буде викликано рівнем якості продукції. Але, наприклад в Польщі, в перший період після приєднання ціни на продукцію національного виробника вирости, проте ще не досягли рівня цін на імпортовані продукти.

Оскільки в Україні намічаються такі самі тенденції, то велика частка ринку залишиться за національними виробниками.

Які вигоди від приєднання отримають селяни?

Перш за все, підтримка спрямована не суто на виробництво, а на розвиток села. 10% бюджету ЄС на аграрну політику використовується для розвитку сільських територій. Підвищиться якість життя у сільській місцевості, буде розвиватися соціальна сфера, покращиться екологічна ситуація. У сільського населення з'являться нові можливості, у першу чергу пов'язані із несільськогосподарськими видами діяльності. Набуде розвитку сільський та екологічний туризм. Через деякий час рівень життя сільського населення стане набагато ближчим до рівня життя міського населення.

* * *

Таким чином, ми спробували довести, що приєднання до СОТ стане важливим кроком на шляху інтеграції України у світові економічні структури. У жодному разі не зменшуючи масштаби можливих втрат для сільськогосподарських виробників, не можна забувати про можливості "зеленої скриньки" СОТ для підтримки розвитку сільської місцевості в Україні. Сподіваємося, що неупереджений аналіз переваг і ризиків, які очікує сільське господарство України, переконає читачів, що переваги від набуття членства у СОТ отримують не лише експортери сільськогосподарської продукції, але й жителі сільської місцевості.

Подальші кроки інтеграції України у світові економічні та політичні структури пов'язані із євроінтеграцією. В умовах, коли Україна визначила вступ до Європейського Союзу стратегічним напрямком своєї зовнішньої політики, підготовку українського села до впровадження правил Спільної аграрної політики ЄС треба розпочинати вже зараз, адже від стану сільського господарства країни перед підписанням угод залежать її майбутні можливості в ЄС. Першим кроком підготовки є інформування сільськогосподарських виробників та сільського населення. Ми сподіваємося, що ця брошура допоможе селянам у розумінні перспектив розвитку сільського господарства та сільської місцевості України.

A series of 30 horizontal lines for writing, arranged in a column on the page.

